శ్రీ

చిం తా మ ణి.

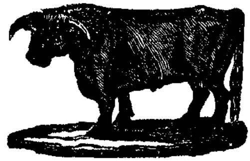
ఇది మాసమున కొకసారి ప్రకటింపఁబడును.

సంపుటము ౧.] రాజమహేంద్రవరము: నందనసంవత్సర మాఘమాసము. [సంచిక ౧.

శ్రీ విక్టోరియా మహారాజ్ఞి గారు.

ఇప్పుడు మనదేశమునకు చక్రవర్తినియై యేఁబదియైదు సంవత్సరముల నుండి రాజ్యపరిపాలనము చేయుచున్న శ్రీ విక్టోరియా మహారాజ్ఞి గారు ౧౮౧౯వ సంవత్సరము మెయినెల యిరువదినాలవ తేదిని జననమొందిరి. ఈమెజననకాలమునం దీమె పితామహుఁడైన మూఁడవజార్జి యింగ్లండునకు రాజుగా నుండెను. ఈమె తండ్రి మూఁడవ జార్జికి చతుర్థపుత్రుఁడైన కెంటుప్రభువు. ఈమె జననానంతరమున సంవత్సరమునకు తండ్రిగారును తాతగారును కాలధర్మమునొందిరి. అప్పు డీమె పెదతండ్రియైన నాలవవిల్లియము సింహాసనమెక్కి ౧౮౩౭వ సంవత్సరము వఱకును రాజ్యపాలనము చేసెను. చిన్నతనములో మిక్కిలిశ్రద్ధతో విద్యాబుద్ధులు చెప్పించి తల్లి మొదలయినవా రీమెను బహువిషయములయందు సమర్థురాలిని జేసిరి. ఆకాలమందలి పండితులలో నగ్రేసరులైనవారిచేత నీమెకు విద్యచెప్పించిరి. ఇంగ్లీషుభాష గాక యీమె జర్మన్, ఫ్రెంచి, ఇటాలియా భాషలను కూడ నభ్యసించి లాటిన్ భాషయందితరసాహాయ్య మపేక్షింపక యొక మహాకవిచే రచియింపఁబడిన కావ్యమును తానే యర్థము చేసికొనునంత పాండిత్యము సంపాదించెను. స్వదేశచరిత్రములయందును, ధర్మశాస్త్రములయందును, సాహిత్యగ్రంథములయందును, ఈమె కసమానపాండిత్యము కలిగెను. ఈమె సంగీతవిద్యయందును, చిత్రలేఖనమునందును మిక్కిలి ప్రవీణురాలయి ప్రకృతిశాస్త్రము లనేకము లభ్యసించి వానిలో వృక్షశాస్త్రమునందు విశేషజ్ఞానము సంపాదించెను; కుట్టుపనియందును మహాసమర్థురాలయ్యెను. చిన్నతనములో నిట్టిన్ని విద్యలను నేర్చుటయే కాక వీనికన్నిటికి నలంకారముగా మంచి సద్వర్తనము కలదయ్యెను.

౧౮౩౭వ సంవత్సరమునం దీమె సింహాసనమునకు వచ్చినతరువాత మూఁడు సంవత్సరములకు ౧౮౪౦వ సంవత్సరమునందు తన మేనమామ కొమారుఁడును సమానవయస్కుఁడును జర్మనీదేశములోని శాక్సికోబర్గు గోథాదేశములకు ప్రభువు నగు ఆల్బర్టు ప్రభువును వివాహము చేసికొనెను. అతఁడు విద్యయందును సుగుణసంపదయందును రూపమునందును రాణికి తగినవాఁడుగా నుండెను. అతఁడు విద్యలను కళలను ప్రోత్సాహపఱిచి దేశమున కెంతో మేలుచేసెను. అతఁడు గానవిద్యయం

ఎద్దును బండిచక్రములును.

సరకులతో నిండిన బరువుబండి నొకదానిని బలమయిన యెద్దొకటి లాగుకొని పోవుచుండఁగా వెనుకవైపునుండి చెవులు గీపెట్టునట్లుగా బండిచక్రములు కిఱ్ఱుకిఱ్ఱుమని ధ్వనిచేయసాగెను. అప్పుడావృషభము వెనుకఁ దిరిగిచూచి "యింత బరువును వహించి నేను మాటాడక యీడ్చుకొని పోవుచుండఁగా, ఊరక మీ రఱచెదరేమి?" అని యడిగెను.

గీ॥ కష్టపడునట్టివారు లోకంబులోన
మొఱ్ఱవెట్టరు తమ కష్టములను గూర్చి;
వట్టివారలె యఱతురు మిట్టిపడుచు.
గొడ్డుగేదెల కఱపులు గొప్పకావె?

తెవులుగొంటు దుప్పి.

పూర్వమొకప్పు డొకదుప్పి రోగముచేత మెతకయి దూరము నడవలేక యొక పచ్చికబయల పరుండి మెల్లమెల్లగఁ బ్రాఁకుచు, అందిన గడ్డిపఱకలు మేయుచుండెను. ఇంతలో దానిచుట్టములన్నియు ప్రతిదినమును దానిక్షేమమును విచారించుటకయి వచ్చుచు పోవుచునుండి యక్కడి గడ్డియంతయు మేసిపోయెను. ఆదుప్పి యందుచేత మేతదొరకక రోగమువలనఁ గాక బంధువుల యాదరమువలననే పస్తుపడి చచ్చిపోయెను.

గీ॥ వసుధలో బంధువర్గ మీవరుసగానె
చూతుమనివచ్చి బాధింత్రు చుట్టములను;
వారుచేయు సాయంబు దైవంబె యెఱుఁగు;
పాడగు గృహస్థు వారి మేపంగలేక.

(౩౦౭-పుట శేషము.)

అది నేటివఱకును పారశీ కులస్థులవలనఁ బ్రచురింపఁబడు పత్రికలలోఁ బ్రాముఖ్యతవహించి వారివృద్ధికి మిగుల సహాయభూతము యున్నది. నౌరోజీగారికిఁ జిన్నవయసునందుఁ దల్లిగారుచేసిన మేలునకుఁ గృతజ్ఞతాసూచకముగా స్త్రీల విద్యాభివృద్ధికై నౌరోజీగారు మిగుల పాటుపడుచుండిరి. హిందూస్త్రీలకుఁ గలిగిన స్వాతంత్ర్యములు మొదలగువానికి ఆయనయే కారణభూతులయి యున్నారు.

౧౮౫౪వ సంవత్సరమునందు ప్రొఫెసర్ ఆర్లీబార్ దొరగారు నౌరోజీగారు "హిందూదేశమును వృద్ధిపరుపఁదగినవాఁ"డని సెలవిచ్చిరి. వారికోరిక నేటికి సఫలమయినది. తరువాత లండన్ లివర్‌పూల్ పట్టణములలో స్థాపింపఁబడిన హిందూ వర్తకశాలలలో మొదటిదియగు కామాకంపెనీలో భాగస్థుఁడుగాఁజేరి నౌరోజీగారు ఇంగ్లాండునకుఁ బోయిరి. ఆకాలములోఁగూడ స్వదేశాభివృద్ధికై యనేక సంఘములను స్థాపించి పాటుపడుచుండెను. ప్రజల యభివృద్ధికై నౌరోజీగారు స్థాపించిన సంఘములను పూర్తిగా వ్రాయుచ్చుట మిగుల కష్టతరమైన పనియైనను కొన్నిటి నీక్రింద వ్రాయుచున్నాను. "విద్యార్థుల యభివృద్ధి కేర్పరుపఁబడిన సభ" బొంబాయినగరములోని శరీరసాధకముకొరకేర్పరుపఁబడినశాల, ఫ్రీమ్‌జీకవేసజీ పాఠశాల, స్వదేశస్థుల పుస్తకశాల, విక్టోరియా చిత్రవస్తుప్రదర్శనశాల మొదలగువానిని అనేకములుగా స్థాపించి వృద్ధిపరిచెను. హిందూవితంతువుల పునర్వివాహ విషయమునుగూర్చి విశేషముగా చర్చఁజేసి యతిబాల్యవివాహములవలనఁ గలుగు చెడుగులను వెల్లడిచేసెను. ౧౮౭౪వ సంవత్సరములో బరోడా రాజ్యమునకు దివానుగా నియమింపఁబడెను. ఆకాలములో లేటు గైకవార్ మల్హారురావుగారి యవివేకపు పరిపాలనవలన రాజ్యమంతయు పాడై రాజకీయవ్యవహారములన్నియు మిగుల విచారకరమయిన స్థితిలో నుండెను. మ్యునిసిపల్ వ్యవహారములోగూడ నౌరోజీగారు పండితులు. మ్యునిసిపల్ కవున్సిలులోనుండి బొంబాయిరాజధానిలోని నగర పారిశుద్ధ్య శాసనములను సవరించుటలో మిగుల సహాయభూతుఁడాయెను.

ఆ ౧౮౮౫వ సంవత్సరములో నౌరోజీగారు బొంబయి శాసననిర్మాణసభలో నొక సాంఘికుఁడుగా నేర్పరుపఁబడెను. ఆయన శక్తిసామర్థ్యములు మిగుల శ్లాఘనీయములు. హిందూదేశపు రాజ్యతంత్ర విషయములలో నాయన మిగుల తెలిసినవాఁడు.

ఆయన మిగుల పొట్టివాఁడుగాని అంతరంగము విశేషమయినది. నేత్రములు మిగుల సుందరమయినవి. ముఖము మిగుల ప్రకాశమానమయినది. దూరదేశములకుఁ బ్రయాణముచేసిన యూంగ్లేయునివలె నౌరోజీగారి శరీరచ్ఛాయ విశేషము

త్సంఘమునకు నౌరోజీగారుపాధ్యక్షులుగా నుండిరి. ఆయన నాలుగైదుసంవత్సరములు గుజరాతీ జ్ఞానప్రకాశసంఘమునకు నధ్యక్షులుగాను రహనామామజ్ డియస్నాసంఘమునకు రెండుమూడుసంవత్సరములకుఁ గార్యదర్శిగాను పనిచేసిరి. బొంబయిలోని సంఘములలో నొకసాంఘికుఁడుగానుండి విశేషముగా వృద్ధిపరచెను. పారసీకదేశములోనున్న పారసీలయుపయోగముకొరకేర్పరుపఁబడిన ఐరానీఫండు వృద్ధిపరుచుటలోను ఫోర్టుధర్మాసుపత్రి విషయములోను మిగుల శ్రద్ధతో పనిచేసి చక్కపరచెను. పారసీల దేహపరిశ్రమ విషయమయి మిగులపనిచేసి దానివిషయమయి కొన్ని నిబంధనల నేర్పరచెను. లార్డు కానింగు ప్రభువుగారిపేరిట నొక వర్తకకూటము (Fellowship) నేర్పఱుచుటకు ప్రయత్నించెను కాని యాకాలమందలి వర్తకపుచిక్కులవలన నాప్రయత్నము కొనసాగదయ్యెను.

మొదటిదఫాను బారొనెట్ (బిరుదు) అను బిరుదునొందిన సర్ జమ్‌సెట్ జీజీజీభాయిగారి పటము నొకదానిని కట్టించుటకు నౌరోజీగారు మిగులఁ బ్రయత్నము చేసిరి. ఘనతకెక్కిన జగన్నాధ్ శంకరశేట్‌గారి పటము నొకదానిని కట్టించిరి. గుజరాతీభాషలో ప్రచురింపఁబడు సమాచారదర్పణమను దినపత్రికకు ౧౮౫౧వ సంవత్సరము మొదలు నౌరోజీగారు వ్రాయుచు "సాక్రొటీసునకును డయాంజినీసునకును సంభాషణ"యనుపేరిట ననేకసంగతులను ప్రచురించుచువచ్చెను. "రస్తుగఫ్తార్"అను పత్రికకు వ్రాయుచువచ్చిరని పైన చెప్పియున్నాము. ఆపత్రికకు రెండుసంవత్సరములవరకు జీతములేకుండ వ్రాయుచు తరువాత తమకు తీరికలేని హేతువుచేత జీతమిచ్చి యొకలేఖకుని నియమించిరి. ఆయన భాషాపరిజ్ఞానము బహు విశేషమయినది. జ్యోతిశ్శాస్త్రము మొదలగువానిని గురించి జ్ఞానప్రకాశికయను పత్రికకు వ్రాయుచు విద్యార్థుల యుపయోగముకొరకనేకోపన్యాసముల నిచ్చుచుండెను. సర్ జమ్‌సెట్ జీజీజీభాయిగారి వేదాంత విద్యాశాలయందు జ్యోతిశ్శాస్త్రమునుగూర్చి నౌరోజీగారొకప్పుడుపన్యసించిరి. రహనూమా సంఘమునకుఁ గార్యదర్శిగానుండి యందలకధ్యక్షులైన నౌరోజీ ఫర్‌డన్‌జీగారికి మిగుల తోడ్పడి వారి పత్రికలు మొదలగు వానికి సహాయభూతుఁడయి యుండెను. స్వదేశపుస్త్రీలను సభలుమొదలగు బహిరంగమైన స్థలములకుఁ దీసికొనిరావచ్చునా కూడదాయను నంశమునుగూర్చి దేశస్థులందరు నాలోచించుచున్నప్పుడు పూర్వకాలములో నన్నిదేశముల స్త్రీలయొక్క స్థితినిగూర్చి నౌరోజీగారొకయుపన్యాసము వ్రాసి ప్రచురించిరి. ఇంతకష్టపడి పనిచేయుచు తీరికయైనప్పుడితరభాషలనేకములు నేర్చుకొనెను. ఆయనకు నాంగ్లేయభాషయందేకాక ఫ్రెంచి, పారసీకము, హిందూస్థానీ, గుజరాతీ, మరాతీభాషలలోఁ గూడ విశేషపరిశ్రమము కలదు. [సశేషము.]

ఆ. సుందరరామయ్య.

ప్రభావతీప్రద్యుమ్నము, చతుర్థాశ్వాసము. (౩౧౦-పుట శేషము.)

ఉ॥ నావిరి నెల్ల ప్రౌఢుఁడు భవత్పరిరంభణ చుంబనాది నా
నావిధ భోగలీలకు మనంబున నువ్విళులూరుచున్కి ప్రీ
డావతి దెల్పఁ గొన్నినిశలం గనుమూసిన యంతమాత్రఁ జై
పై విలసిల్లు కుట్టమిత భావవిశేష విజృంభణంబులన్. ౪౫.

మ॥ కలలం గూడినవేళ నెట్టి పొలఁతుల్క ల్పట్టెనో యేమి నీ
వలనం దప్పుఘటిల్లెనో యెఱుఁగఁ దత్స్వప్నాగమామర్ష వి
హ్వాలిత స్వాంతయుపోలె నిద్ర నెరయన్వర్జించెఁ బద్మాక్షి య
త్తు లహోరాత్రములందుఁ బద్మకుముదస్ఫూర్తి న్విడంబింపఁగన్. ౪౬.

కం॥ చిత్తజ మహాగ్ని కాఁకల। నెత్తుదటిగి వన్నెయెక్క నెంతయు నెమ్మే
న త్తరుణికి జనులందఱుఁ। బుత్తడిబొమ్మ యనుమాట బొంకేలయగున్. ౪౭.

సీ॥ రోలంబనికురుంబ నీలిమశ్రీఁ బోలె వేణి ముట్టుట కడు విరసమయ్యె
సమదకోకిల శుకస్వరసామ్యమునఁ బోలె సఖులసల్లాప మసహ్యమయ్యెఁ
బరిపూర్ణ చంద్రబింబసమత్వమునఁ బోలె నిలువుటద్ద మదర్శనీయమయ్యెఁ
బ్రసవాస్త్రు వివిధమార్గణ వర్ణధృతిఁ బోలె రత్నభూసాళి యగ్రాహ్యమయ్యె
వేయుఁ జెప్పఁగ నేల నీవిలసనంబు। లుల్లమునఁ దలపోయుట యొకటి దక్క
బహుదినంబులనుండి యాపడఁతి కితర।వస్తురుచులన్నియును గానివాయె నయ్యె.

కం॥ వెదకికొని తానె యిటురా। మది సాహసమొంది కదలు మాటికి నీరూ
పెదుటఁ దనకంతఁ దోఁచిన। మదిరేక్షణ తత్తరిలుచు మగుడున్ లజ్జన్. ౪౯.

కం॥ ఆపడఁతి యడలఁ జేసెను। జూపఱ నపుడేమి చెప్ప శోషిలుచుఁ గడున్
నీపత్రిక యానిమిషము।లోపల రాదేనిఁ బాటిలు దశాంతరమున్. ౫౦.

వ॥ ఆపత్రిక యుపకారంబునుం దాత్కాలికస్థితి కారణంబగుట యొక్కటియ కాని
యక్కన్యకు మిక్కిలిం దాపంబు గావించుచున్నయది యెట్లంటేని. ౫౧.

కం॥ క్రిందటిదినములు విరహదశం। దావలఁగుటయు కాని సరిగ నిపుడు నీ
వుం దనకై కుందుటవిని।యం దరుణికి నింక నిమిషమేఁడై తోఁచున్. ౫౨.

ఉ॥ భావన చేసిచూడ క్షణభంగుర మి తులతాల్మి కల్మి వా
తావిల పల్లవాంచల హిమాంబుకణంబును నంతకంటె మే
ల్గావున నింకనెంత యవిలంబమునం గృపనేగి ప్రోచెదో
దేవర చిత్త మాసతి యదృష్టము వేయును జెప్పనేటికిన్. ౫౩.

వ॥ అనిన విని యతండు. ౫౪.

కం॥ గ్రక్కునఁ జని ప్రాలుదునో। తెక్కలుగట్టుకొని దివిజరిపు మేడలపై

నకొ్క్రమ్మఁజూచు చెప్పదెప్ప। డొకో్క్రయనునంత తమకమున్నది మదిలోన. ౮౬.
గీ॥ ఏమిసేయుదు నాదైత్య నియ్యకోలు
లేక వీఁడెవ్వరికిఁ జొరరాకయునికి
యరసివేఁగుచు నున్నాఁడ నమరపతియు
హరియుఁ దలపోయు కార్యమేమయ్యెఁ జెప్పుమ. ౮౭.
వ॥ అనిన శుచిముఖి యతనిం జూచి యోకుమారక నీకుఁ దత్పురప్రవేశచింత వలవదు తదుపాయంబు హరి నిశ్చయించుకొని యున్నవాఁడు వజ్రనాభవధ కార్యంబునకు నేను భవదిష్టసాధనానుకూల్యంబు చింతించి నిన్నే యనుపునట్లుగాఁ జేసితి వాసుదేవుం డిపుడ యేతదర్థంబు నిన్నుఁబిలిపించి యనుపుచున్నవాఁడు వజ్రికి నిదియెఱింగించి వజ్రపురంబున కరిగి యేనును దగినతెఱంగునం దావకీన కార్యానుగుణ్యంబు నడుపుచుండెదనని పలికి యతనివీడ్కొనిచనియె నప్పుడు॥
సీ॥ అమరారికరుల కుంభములు వ్రయ్యఁగ మొత్తరమణిచన్నులు నఖాగ్రముల నొత్త
సమదరాక్షస రథచక్రంబు లిలఁగూల్పఁ గాంతశ్రోణికి నూడిగంబు సల్ప
నసురేంద్రజయశంఖ మవనిపైవ్రేయింపఁ గామినికంఠంబు గౌఁగిలింప
వజ్రనాభుని ధనుర్వార్తలు గడతేర్పఁ బడఁతి కన్బొమసంజ్ఞఁ బనులొనర్ప
దైత్యమెఱుఁగుఁదూపులు దళితములు సేయఁ
దత్తనూజ చూపులు ఫలితములు సేయ
నుదుటుఁదనమును వలపు నొండొంటితోడ
దంటగొనిక్రమ్మ నెమ్మది దాల్చెనతఁడు. ౮౮.
సీ॥ అంతట గోవిందుఁ డతనుని గద సాంబులను బిలిపించి యలంఘ్యదర్పు
వజ్రనాభుని బ్రహ్మవరబలోద్ధతుని దేవహితార్థమై త్రుంపవలయుటయును
దన్మహత్త్వంబును తత్పట్టణప్రవేశం బన్యులకు నసాధ్యంబగుటయుఁ
దానుమరాళిచేఁ దగఘటింపించిన తదుపాయమును విశదముగఁ జెప్పి
యందు రుక్మిణిసుతుఁడు భద్రాఖ్యురూపు
గదుఁడు పారిపార్శ్వకుని యాకారము మఱి
సాంబుఁడు విదూషకుని ప్రకారంబుఁ దాల్చి
చనఁగ నియమించి పంచెను దనుజపురికి. ౮౯.
గీ॥ ఆముగురు పరస్పరావిదితస్వ ప్రియాంగనా సమాగమానుగుణతఁ
బ్రమదమొందిరపుడు ప్రత్యేకమీయాత్ర। నాదుభాగ్యవిలసనంబయనుచు. ౯౦.
సీ॥ మనములనిట్లుబ్బుచును నటవేషంబుధరియించి తమకునుదగినయట్టి

వారసీమంతినీ వ్రాతంబుఁ గొలువ వైణికవైణవికమౌరజికజనాది
నాట్యసామగ్రిముఖ్ భద్రమన కెట్టిది యట్టిదయై కనుపట్టుచుండఁ
గదలి యథోచితగతిఁ బయనంబులు వర్తిల్లఁగా నేగి వజ్రపురము
ప్రాంతమున నా శాఖానగరములయందు। విరివిచూపట్టు మేళంబు విడిసి విడిసి
యతివిచిత్రంబులగు తమ యాట నేర్పు। లెల్ల నెఱపి రిక దనువార్త కెక్కుచుండె. ౯౧.
క॥ దనుజేంద్రుఁడు తద్వార్తలు। వినుచుఁ హృదయమునఁ బొదలు వేడుకతో వా
రిని బిలిపించెను వారును। జని యాదనుజునకు నుచితసమయమునందున్. ౯౨.
క॥ తమ నాట్యవిద్యఁ జూపఁగ। సమకట్టి తదర్హమైన సన్నాహవిశే
షముతోడ నేగుదెంచిరి। రమణ దలిర్పంగ నృత్యరంగస్థలికిన్. ౯౩.
వ॥ శుచిముఖి యటు మున్న తన పలికిన క్రమంబున వచ్చి వజ్రనాభుని యాదరంబు
వడసి ప్రవర్తిల్లుచుం బ్రభావతికిం జంద్రవతి గుణవతులకుం దత్పతుల రాక తెలియం
గెలింగించి వియోగతాపంబున మిగుల నొగులుచుండఁ దదాశాశీతలోపచారంబున
నేద దేర్చుచునుండి యప్పుడ శ్లో తెంచిన ప్రద్యుమ్ననకు క్షణక్షణప్రవర్ధమాన ప్రభా
వతీ రాగవృత్తాంతంబున నౌత్సుక్యంబుఁ జేనుచుచు నతిగాఢంబుగా రాకపోకలు
గావింపుచునికిం జేసి యతనితోడ నేఁడు నీహృదయవల్లభ నీనాట్యంబు చూడ
వచ్చునని చెప్పి తదాగమనీయ హర్మ్యస్థలంబునుం జూపిపోయె నంత. ౯౪.
సీ॥ వజ్రనాభుఁడు రాజ్యవైభవం బెంతయు మెఱసి నానాబంధుమిత్రసచివ
సంఘంబుతోడ నాస్థానమహామంటపమునందు నొడ్డోలగమున నుండి
పరులదృష్టికి నగోచరమగు సంవృతస్థలి నిల్చి రాణివాసపుజనంబు
చూచునట్లుగఁ జేసి సొంపారు వేడ్కతో సావధానస్వాంతుఁడగుచుఁ జూడ
సంనిహితరంగమంగళాచారుఁడగుచు। సురహితము గమాయా నాట్యసూత్రధార
వృత్తిగైకొని శంబరద్వేషి యొనరెఁ। బూర్వరంగప్రవర్తన పొందుపఱుప. ౯౫.
వ॥ అప్పుడు. ౯౬.
శా॥ గాంధారప్రముఖస్వరశ్రుతి కళాగంభీరవారాంగనా
గాంధర్వంబు ఘనస్వనంబు తతనిక్వాణంబు వంశాది సం
బంధిస్వాన పరంపరామహిమయున్ మద్దెళ్ళ దిందింధిమిం
ధింధోంధిక్కి ధిమిక్కిశబ్దభరమున్ దీపించ నాపూర్ణతన్. ౯౭.
సీ॥ సరవిఁ జంచత్పుట చాపపుటోద్ఘుట్ట షట్పితాపుత్రక సంజ్ఞలమర
వెలయుచుండెడు సమవిషమ తాళప్రవృత్తులు నాల్గు ప్రస్తారకలనవలనఁ
గలుగు నానాతాళములు యథోక్తస్ఫూర్తిఁ బరగు నేలాదిప్రబంధచయముఁ

దత్తదర్బాస్థాన దత్తపటాక్షర బిరుదాదికాంగ విస్ఫురణదనర
మీఱఁ జతుర్దశముద్రక గీతభేదములు దురాపంబులంద్రు వర్తితైనవియును
నిఖిలకళలనుగల రౌక్మిణేయుశిక్షవలనఁ దన్నాట్యకర్మప్రవర్తనమున. ౯౮.

ఉ॥ ఆ వనజాక్షునందనుఁడు నంతటనాంది దగంబఠించి యుం
పావహిలంబ్రరోచనయు నాముఖముం దనరారనొప్పఁ బ్ర
స్తావనతో ముఖాదులగు సంధులు సాంగతఁ జెప్పమీఱ గం
గావతరాదినాటకము లాడెననేకము లద్భుతంబుగన్. ౯౯.

సీ॥ ఆనాటకప్రయోగావసరముల భగీరథాద్యాకార ధారణమును
గంగాదినిమ్నగాగతియుఁ గైలాసాదినగకల్పనమును నానావనప్ర
పంచనంబును బహుపక్షిమృగాది జంతువిశేషరూపవృత్తులును మఱియు
నెచటికెయ్యది యోగ్య మచటఁ దత్తద్వస్తు సృష్టిసన్నిదము చేసియునుగృతక
మగుటనిశ్చయింపఁగలేక యుబ్బపడుచుఁ జూచిసామాజికులు తమసొమ్ము లెల్ల
నొసఁగులుగనైవ నడపుచు నొప్పమీఱె రుక్మిణీసుతుండు మాయానిరూఢి మెఱసి॥

వ॥ ఇవ్విధంబున నాత్మీయ దివ్యమాయాప్రపంచ సముదంచిత నాట్యసంచితులం
గావించి నక్తంచరుల ధనసంచయంబు నూఁచముట్టుగా దోఁచుకొనుచుం జూచు
ఖేచరులకు వేడ్కఁబుట్టించె. ౧౦౧.

మ॥ ప్రియకాంతామణిచూడ్కికిన్ నిజపుత్రీశోనతోఁజెన్ మహా
నయమాయానిధి రుక్మిణీసుతుఁడు నానాభూమి కాధారణుం
డయి భద్రుండయి పొల్పువేళ నహిమాయాయామ సంభావ్య మ
త్తియటంచు న్బుధులాడుమాట మదిఁ జింతింపంగ బొంకేలగున్. ౧౦౨.

శా॥ ఆభవ్యం బటమున్నొకొక్కనెప మొప్పార న్మరాళిప్రది
ష్టాభిజ్ఞాన గవాక్షులక్ష్య దనుజాధ్యక్షాత్మజా వక్త్రసీ
ధూభద్రంబును సారెకుం దనకుఁ గల్గం జేసికొంచున్కన
ట్లాభామామణికిం బ్రభుస్తుతి విలీనార్థంబుగా నిట్లనున్. ౧౦౩.

చ॥ సకలవిశేషశోధనకుఁ జాలిన యోనెఱజాణ వజ్రనా
భకులవతంసరత్నమ ప్రభావతిరోహిత కంటకంబు తా
వకమగు చూపు నాపయిఁ బ్రవర్ధిత రాగతఁబర్వఁగాన న
త్యకలుషవృత్తి నాసుకృతమంతయు నేఁడుసుమీ ఫలించుటల్. ౧౦౪.

గీ॥ నీకు నామీఁదఁగలయట్టి నెయ్యమును మహోదరము నీవుపనిచిన హంసి చెప్ప
నాత్మలో ననవరత నాట్యప్రసంగమున నినుభజించు వేడుక ఘనము నాకు. ౧౦౫.

క॥ నను నేలికొను మహత్త్వం।బును నీయూడిగము చిత్తమున కెక్కఁగ నే
నొనరింతు నేఁటితమి నీ।మనమున నెంతయు నిడుకొని మన్నింపఁదగున్. ౧౦౬.

క॥ అనవిని కపోలయుగళము। ఘనపులకితముగ మరల్చెఁ గ్రక్కున నాత్మా
ననము ప్రభావతి యాలో।కన జాలకమునకు నెడగఁ గడులజ్జ మెయిన్. ౧౦౭.

చ॥ అపుడుతటియపార్శ్వగత నైన మరాళవధూటి దానవా
ధిపతనయం గనుంగొని మదిం గనుఁగొంటివె యాత్మనాథు వా
క్యపదవిఁ దోఁచునట్టి యితరార్థము సర్వము నాననాబ్జముం
త్రపనిటు త్రిప్పి తింతి గరుడాల్చెఁ గపోలము చాల నాపుడున్. ౧౦౮.

క॥ విచ్చలవిడి ననుఁ జేర్కొని। యిచ్చను గలదెల్లఁ బలికె యిదె నేఁటినిశ
న్వచ్చెదననుచున్నాఁ డీఁక। నిచ్చో మతియర్థమెద్ది యితరముదీనన్. ౧౦౯.

క॥ ఎవ్వరువినుటకుఁ గైకొనఁ। డివ్విభుఁ డిది యేమిభ్రాంతి యెత్తెఱఁగో నా
కెవ్విధి ప్రాప్తమొకోయని। నివ్వెఱపడి యింతతడవు నిలిచితి వినుచున్. ౧౧౦.

వ॥ అనుడు శుచిముఖి యాశశిముఖి నీక్షించి. ౧౧౧.

మ॥ అతివా యన్నిటజాణ నీమగఁడు నీకాచింత యుక్తంబుగా
దతఁడర్థద్వితయోక్తి నీకు నుచితంబైనట్టు నీకున్సభా
పతికర్థంబగురీతి నాతనికిఁ దోఁపంబల్కె నాఁడేది నీ
మతిఁదోఁచెం బ్రకృతంబుగామిఁ బరులాత్మం గాన దాయర్థమున్. ౧౧౨.

క॥ సకియా నానార్థోక్తుల। నొక నియమము తెలియుమర్థ ముచితంబెచ్చో
టికి నెద్దియదియయచ్చోఁ। బ్రకటము హరిశ్రీవిభుఁడను పల్కునఁబోలెన్. ౧౧౩.

వ॥ కావున నీవల్లభుండు నిన్నుఁ బలికిన పలుకు లన్యులెఱిఁగిరోయను శంక విడువు. మతం డితరులకు నాట్యావసానసమయ సముచిత స్తోత్రప్రకరణ బలంబునఁ దోఁచుచున్న యర్థాంతరంబుచేతఁ బ్రభువు నుపచరించి యిదె యతనిచేతఁ దన విడిదికి ననిపించుకొని చనుచున్నవాఁడని పలికె శుచిముఖి యంతం బలికినట్లసేయు రౌక్మిణేయుంజూపి తనతలంపు యథార్థంబగుట తార్కాణించె నట్లు విహగ మహిళారహస్య సంభాషణ రసానుభవంబున విభాసిల్లు ప్రభావతియు రాగ వల్లరీ సహితంబుగా గృహంబునకరిగి ప్రియసమాగమ త్వరమాణమానస యగుచునుండె నంత. ౧౧౪.

ఉ॥ ఎప్పుడువచ్చుఁ గాంతుఁ డినుఁ డెప్పుడుగ్రుంకు నటంచు నాత్మలో
ముప్పిరిగొన్న రాగము సముత్కటమై కనుదోయి కుబ్బఁగాఁ
దొప్పఁగఁ దోఁగుచూడ్కిని వధూమణి సారెకుఁ జూడఁగాఁ జుమీ
యుప్పొలుపొందె నీతఁడన హేళిక్రమంబునఁ దాల్చె రక్తిమన్. ౧౧౫.

ఉ॥ అంబుధిలో నికంతటను హంసుఁడుడిగ్గ దినాంత మజ్జనా
ర్థంబునుబోలె నట్టి యెడఁ దత్తటినాటఁగఁ గట్టినట్టి ర
క్తాంబరమో యనంగఁ దనరారెఁ గడుం గడసంజకెంపు యం
తం బొడసూపెఁ దారకలు తత్పతనోద్గత బిందులో యనన్. ౧౧౬.

క॥ తోరపుఁజీఁకటులంతన్। మారోత్సవకలనమునకు మదిఁబొంగుచు వి
జ్ఞారీజనులాడెడి కస్తూరి వసంతములయొప్పు చొప్పడ నెరసెన్. ౧౧౭.

వ॥ అంత. ౧౧౮.

క॥ ఐరావణ కరికరధూ। త్కార వమథురేణుపటలి కైవడిఁ గుత్కి
లారి దిశఁదెలుపుతోఁచెను। దారలు ప్రథమోద్ధబిందు తతిగతిఁబరగెన్. ౧౧౯.

వ॥ తదనంతరంబ. ౧౨౦.

చ॥ తివిరి త్రియామకున్నగను దిద్దికొనంగఁ బురోదిశాళి దా
గవిసెన వెల్వరించు మణికల్పిత దర్పణమో యనంగఁ గై
రవకులబంధుమండలము రాజిలెనోలిని లియ్యమానమై
మివులఁ గళంకలక్ష్యతఁ దమిప్రతిబింబము నంతనేర్పడన్. ౧౨౧.

గీ॥ తామరసలక్ష్ము లాచందమామరాక। కలగుచును గుముదాళికై తొలఁగెనపుడు
తొలఁగుబావయె కాఁడె తమ్ములవరించు। నట్టి సతులకు నతఁడుమున్నట్టిఁడైన.

చ॥ పసుపడవేణునాళములఁ బగ్గములంబలెఁ గ్రిందఁబర్వ శో
భన కిరణప్రకాండములు భాసిలఁ జందురుఁడొప్పె నెంతయున్
మనసిజుఁ డెల్లప్రాణుల మనంబులు చేలుగ రాగబీజము
ల్పెనుజతనంబుతోడ వెదఁజెట్టెడు రొప్పపు జడ్డుగంబనన్. ౧౨౩.

చ॥ నెలయను వెండికుండఁ గడునించి నిశాఖ్య చకోరనేత్ర యిం
పలరఁగ నంబరాహ్వయ మహానటమూర్తి మహాభిషేకమున్
జలుపఁగ నెల్లదిక్కుల వెసంబ్రవహిల్లెడు పాలవెల్లి నాఁ
బొలిచె సమస్తముం జలువఁబొందఁ నమందత సాంద్ర చంద్రికల్. ౧౨౪.

చ॥ తొలఁగెడు హంసకాంతుల విధుద్యుతిఁబ్రోచి చకోరమైత్రి జో
కలు మెఱయించు కన్గవల కల్కితనంబునఁ బువ్వులావికల్
తలఁపులు గొల్లలాడి మిగులన్ప్రియమయించి యువవ్రజంబుచే
వెల లధికంబుగాఁ గొనుచు వేడుకనమ్మిరి పువ్వులంగడిన్. ౧౨౫.

గీ॥ అప్పుడు ప్రభావతికి నొక్కయుటిప విరులు
గొనుచుఁ బోవఁగ నందు నింపునఁ జరించు

తేఁటిగమిలోనఁ దానొక్క తేఁటియగుచు
నేగె మాయాఘునుండు రతీశ్వరుండు. ౧౨౬.

వ॥ అట యున్న పతిసమాగమోత్సవ సముత్సాహంబునం జేసి యపరాహ్ణంబున నుండి యుం గ్రీడాభవన పర్యంకాది సముచిత నూతన సత్క్రియావిశేష సంపాద నంబునకుం దగిన పరిచారికల నియోగించుచున్న ప్రభావతి మనోరథం బెఱింగి రాగవల్లరి యతిప్రయత్నంబున. ౧౨౭.

క॥ చెలువకు సంపెఁగనూనెం। దలయంటె సుగంధవాసితములగు చూర్ణం
బులనలుగుఁబెట్టి గంధా।మలకంబిడి చమురుదిగిచె మజ్జనమార్చెన్. ౧౨౮.

చ॥ చెలికి మెఱుంగుఁబావడలచేఁ దడియార్చను ధూపవాసనల్
దలకొలిపె న్సరిసూన సదలంకృతిమీఱఁగ వేరువేర మె
చ్చులరసి కీలుగంటు జడ సుళ్ళను గ్రేలుడుఁగొప్పు మూడుమూ
లల బిగికొప్పు పెక్కుగతుల న్నలిపెం బలుమాఱు విప్పుచున్. ౧౨౯.

వ॥ అప్పు డారాగవల్లరి ప్రభావతినుద్దేశించి. ౧౩౦.

చ॥ విరిసిన నొక్కయొప్పు నరపీడిన వేరొకయొప్పుఁ జిక్కువా
టారసిన నొక్కయొప్పు నదియార్చిన వేరొకయొప్పు వేణిభా
వరచన నొక్కయొప్పు ముడివైచిన వేరొకయొప్పు కొప్పుగాఁ
బరగిన నొక్కయొప్పుఁ గనుపట్టుకమానిను నీకచంబులన్. ౧౩౧.

క॥ తెఱవా సందిట సందెడు। నెఱివెండ్రుక లాయతములు నీలములివియే
తెఱఁగున ముడిచిననీకున్। గొఱఁతగలదె యువియ జట్టిగొనునీవిభునిన్. ౧౩౨.

క॥ అనుచువిరు ల్కచబంధం। బునఁ జెరివెడుసఖిని మరలిపొలఁతుకవై చెం
దనచేతి పువ్వుబంతిని। గినుకయుఁ జిఱునవ్వుఁ గన్నుఁగ్రేవలఁ దొలఁకన్. ౧౩౩

వ॥ అంత. ౧౩౪.

గీ॥ అనిచెలువ యక్షకర్దమం బాదిగాఁగఁ। గలపముల భేదములు దనవలసినట్లు
సంఘటింపించి కుంకుమచందనాదు। లలఁది నిలిపించుకొనియె మేలరసియరసి.

గీ॥ మృగమదాదులఁ జుక్కబొట్టుగిసె యాకు। బొట్టు పూర్ణచంద్రతిలకంబు నెలవంక
విధము నామము గుమ్మడివిత్తునామ। మొకటిగాదని యొకటి యాయువిదదాల్చె.

గీ॥ వెలఁదిమట్టెలు పిల్లాండ్లు వీరమద్ది। యలును నందెలు మొలనూళ్ళనంగుళీయ
కంకణాంగదహార తాటంకముఖ స। మస్తభూషణములు దాల్చె మార్చిమార్చి.

క॥ ఒక్కొకతోయముసొమ్ములె। పెక్కుఁదెఱంగులవి యునికి పెంపున నివియొం
డొక్కటి మీఱుచుఁ దనప్రభ। నెక్కుడగుటఁ ద్రిప్పిత్రిప్పి యింతిధరించున్.

ఉ॥ అంచల పట్టొకింతతడ వబ్రపు మంజిడికొంతసేపుఁ గ్రొ
మ్మించుజరంగుదళ్కుఁ గడుమేలిమి మాదళముల్బవంతు లా
క్కించుక యించుకంతవడి యింపుననొక్కటి మెచ్చకొక్కటిం
జంచలనేత్ర దాల్చెఁ బ్రియసమ్మతమెట్లగు నొక్కయన్న దిన్. ౧౩౯.

ౘ॥ తరుణియొకింతసేపు చిఱుఁదమ్ములపుంబసతోడిమోవి మే
గరగరికన్విరాజలుచుఁ గమ్మలుఁదీఁగెయుఁ బూనివేణికా
సురభితఁబొల్చి యొక్కపరిశుద్ధపు సైకపుటొల్లెగట్టి భా
సురతఁ గడున్వెలార్చెఁ జెఱసొమ్ములకోపమి యన్మిషంబునన్. ౧౪౦.

వ॥ వల్లభ మనస్సమాకర్షణ కౌశలాకౌశల సందేహంబునం జేసి యొందును మనస్స్థై
ర్యంబు చాలక మఱియును. ౧౪౧.

ఉ॥ శ్రీలలితాంగరాగములుఁ జీరలుసొమ్ములు నేర్చియేర్చితా
మేలుతరంబుఁదాల్చియును మెచ్చకమార్చుచు నెన్నిమాఱులుం
జాలకదిద్దినట్టినియె సారెకుదద్దుము మించుటద్దమున్
గేలధరించిచూచుఁ బరికించుఁ బొరింబొరి సద్మసంస్క్రియల్. ౧౪౨.

సీ॥ కేళీగృహంబుముంగిట గరగరిక లాలోకించు గంధాంబుసేకమరయు
నలుకుప్రాంతల పరిమళముఁ బరీక్షించు రంగవల్లికల తెఱంగుఁజూచు
సకినలమంచంబు జాడవిమర్శించుఁ గుంకుమపరపు భంగులుగణించు,
పొంబట్టుతలగడ యొప్పవిచారించు నగరుధూపముల సోయగములెంచు
నలరుటోవర్లు మేల్కట్లునంగరాగ। పూర్ణపాత్రికలును గందవొడిబరణులు
జాలవల్లికలాదిగా సముపభోగ। సాధనశ్రీలు పరికించు సారెకబల. ౧౪౩.

వ॥ ఇట్లువర్తించుచున్న యన్నీలవేణి యాపువ్వులాదరంబునం బుచ్చుకొనియె నట్టి
యెడ నిట్టునట్టుఁ జెదరిపఱచు తుమ్మెద పసుపుపొదివదలి యొుదిగి యమకుమారుం
డక్కుమారిక సవరించు శ్రవణోత్పలంబులోనం గానరాకుండ నడంగి
యుండె నప్పు డప్పడంతి ముప్పిరిగొను రాగవేగంబునఁ బ్రియాగమన విలం
బంబు సహింపలేక బహిఃప్రాణంబు లననొప్పు శుచిముఖీరాగవల్లరుల నేకతంబు
నకుం బిలిపించి శుచిముఖి కిట్లనియె. ౧౪౪.

శా॥ రాఁడయ్యెన్ హృదయేశుఁ డీహృదయభారం బెట్లుసైతున్ క్షణం
బేఁడైయున్నది యేటికింపడసెనో యేవిఘ్నముల్పుట్టెనో
నేఁడేతెంచు ప్రయత్నమున్న సకటానీతోడఁ జెప్పండె యొ
వ్వాఁడీరీతి నొఱింగెనో యపుడు నన్వాక్రుచ్చి యట్లాడఁగన్. ౧౪౫.

పింగళి-సూరన్న.

ఆంధ్రకవులచరిత్రము, మధ్యకవులు. (౩౩౮-పుటశేషము.)

అయ్యలరాజు రామభద్రుఁడు.

ఈకవి యాఱువేల నియోగిబ్రాహ్మణుఁడు; తిప్పయార్యుని ప్రపౌత్రుఁడు; పర్వతన్న పౌత్రుఁడు; అక్కయార్యుని పుత్రుఁడు. ఈతఁడు కడపమండలములోని యొంటిమెట్టగ్రామములోఁ బుట్టి పెరిగినవాఁడు; పరవస్తు మున్నుడివరదాచార్యునకు శిష్యుఁడయి వైష్ణవమతాభిమానమును గలిగియుండినవాఁడు. ఇతఁ డొంటిమెట్టలో నున్నకాలములో నచ్చటి వీరరాఘవస్వామిమీఁద నొకశతకమును జేసెను. ఇతఁడు మొట్టమొదటఁ గృష్ణదేవరాయల యంతిమదశలో విజయనగరములోఁ బ్రవేశించి కృష్ణదేవరాయనిచేతఁ దద్విరచితమయిన సకలకథాసారసంగ్రహమును తెనిఁగింపఁగోరఁబడెను. కాని గ్రంథపూర్తికాకముందే కృష్ణదేవరాయలు పరమపదము నొందినందున రామభద్రకవి గ్రంథము నాతని కంకితముచేయక యవతారికయందుఁ గృష్ణదేవరాయల ప్రార్థనచేతఁ దానాగ్రంథమును రచించితినని మాత్రము వ్రాసెను. ఈసకలకథాసారసంగ్రహము శ్రీరామపురూరవశ్చరిత్రాదులనుగలతొమ్మిదియాశ్వాసముల గ్రంథముగా నున్నది. ఈగ్రంథమునందును రామభద్రకవి సూక్ష్మబుద్ధి గలవాఁడని యూహించుటకుఁ దగినమార్గము లనేకములు గానఁబడుచున్నను, కవిత్వము ప్రౌఢముగాక వ్యాకరణదుష్టముగు బాలవిరచితమని సూచించుచున్నది. ౧౪౩౦వ శకవత్సరమున కొకటిరెండేండ్లు ముందీకవి గ్రంథరచన కారంభించినట్లు తోఁచుచున్నది. ఈకవి సకలకథాసారసంగ్రహము యొక్క యవతారికయందుఁ దాను గ్రంథరచన చేయఁబూనుటనుగూర్చి యీక్రిందిపద్యమును వ్రాసియున్నాఁడు.—

ఉ॥ నన్నయ తిక్కనాది కవినాథులు చెప్పినయట్లు చెప్పలే
కున్నఁ దదుత్తరాంధ్రకవు లూరకయుండిరె తోఁచినట్లు ని
త్యోన్నతబుద్ధిఁ గబ్బములు యోజరచింపక యందు జ్ఞాన సం
పన్నుల కావ్యముల్ హరిసమర్పణమైఁ జెలువొందు నెందునన్.

ఈ బాలకావ్యమయిన సకలకథాసారసంగ్రహమునుగూర్చి యిందు విస్తరించి వ్రాయక యందలిపద్యములను మాత్రము రెంటిమూటి నిం దుదాహరించుచున్నాను—

సీ॥ కానకకన్న సత్పుత్రుండు నేఁటికిఁ గానకకన్న సత్పుత్రుఁడయ్యెఁ,
బుణ్యజనోత్కీర్ణ పురుషుండు నేఁటికిఁ బుణ్యజనోత్కీర్ణ పురుషుఁడయ్యె,
ద్విజముఖ్యులనుగూడి తిరుగుబాలుఁడు నేఁడు ద్విజముఖ్యులనుగూడి తిరుగుటయ్యె,
గోత్రపావనుఁడైన కొమరుండు నేఁటికి గోత్రపావనుఁడైన కొమరుఁడయ్యె,
మత్తగజ దానధారార్ద్రమార్గములను। దరులసీమల నెప్పుడుఁ దిరుగువాఁడు
మత్తగజదానధారార్ద్రమార్గములను। దరులసీమల నెప్పుడుఁ దిరుగుటయ్యె.

చ॥ చదువు వివేకమూలమని సద్గురుసన్నిధి ధర్మశాస్త్రముల్
చదివి సుధాకరుండు నిజసద్గురుపత్నిని దా రమించుటన్
జదు వవివేకమూలమయి సంభవమయ్యె నదేమనందు నా
మదనమహత్త్వమెన్న నసమానపరాక్రమ మెన్నిభంగులన్.

చ॥ వినుత నిజాంఘ్రులన్విడిచిపెట్టక పట్టుక నేలవ్రాలి లే
వనిగయకున్నరుండు బలుబాసల నమ్మికలిచ్చి యాదరం
బునఁ గరమంది లేవనిడి భూతదయాంచిత మానసోన్నతిన్
దనరిన యాత్మవంశకథనంబు వచించిన లేచె వాఁడొగిన్.

సకలకథాసారసంగ్రహమును ముగింపకమునుపే కృష్ణదేవరాయలు మృతినొందినందున, ఆదరించు ప్రభువులులేక బీదవాఁడయిన రామభద్రకవి యందందుఁ దిరిగి గుత్తి యప్పలరాజు మొదలైనవారి నాశ్రయించి వారిమీఁదఁ జాటుపద్యములను జెప్పుచుఁ గొంతకాలము జీవనము చేసి, కడపట కృష్ణదేవరాయని యల్లుఁడయిన రామరాజుయొక్క మేనల్లుఁడగు గొబ్బూరి నరసరాజువద్దఁ జేరి తాను తరువాత రచియించిన రామాభ్యుదయము నారాజున కంకితము చేసెను. ఈకవి గుత్తి యప్పలరాజుపయిని జెప్పిన చాటుపద్యమొకటి యిందుక్రిందఁ బొందుపఱుచుచున్నాను—

క॥ రాజమనోజా! విద్యా! భోజా! దీనార్థి కల్పభూజా! రిపుసం
ఙ్ఞాజా! వైభవ విజిత బిడౌజా! రవితేజ! గుత్తి యప్పలరాజా!

ఈకవి చిరకాలము జీవించి బహు సంతానవంతుఁడయి దారిద్ర్యముచేత బాధపడినవాఁడు. ఈతని సంతానాధిక్యమునుబట్టి యితనిని జనులు పిల్లల రామభద్రయ్య యనియు పిలిచెడువాడుక గలదు. ఇతఁడు కృష్ణదేవరాయని యాస్థానకవియన్న పేరేకాని యీతని కాలమంతయు నించుమించుగా నా రాయని యనంతరముననే గడపఁబడినది. ఇతఁడు కొంతకాలము పింగళి సూరన్నకును, తరువాత రామరాజభూషణునకును సమకాలికుఁడుగా నుండి కృష్ణదేవరాయల మరణానంతరమున నించుమించుగా నలువది యేఁబది సంవత్సరములు బ్రదికి ౧౫౮౦ వ సంవత్సర ప్రాంతమునందు మృతినొందెను. ఈతఁడు చేసిన గ్రంథములలో రామాభ్యుదయము ముఖ్యమయినది. ఇదిమిక్కిలి ప్రౌఢమయిన కవితాధోరణికలదయి, పదగుంభనమునందు పాండురంగమాహాత్మ్యమును బోలి యమకానుప్రాసములను గలదిగానున్నది. ఈకవి ప్రారంభదశయందుఁ గృష్ణదేవరాయల దర్శనార్థముగా విజయనగరమువచ్చినప్పు డూరిబయల రామరాజభూషణుని శిష్యులొకపద్యమును గుర్వాజ్ఞానుసారముగాఁ జెప్పఁబూని కుదురక యాలోచించుచున్నట్లును, వారు చలిచేత వడఁకుచు

నచ్చటకు రాఁ దటస్థించిన యీకవికి చలిమంట వేసి కప్పుకొన బట్టనిచ్చి యతనిచేత

"సీ॥ మోహోపదేశ తమోముద్రితములైన కనుదమ్ముల హిమాంబులునుపరాదు,
శ్రమబిందుతారకాగమ ఖిన్నకుచకోకములఁ జంద్రనామంబు దలఁపరాదు,
శీర్యదాశావృంత శిథిలతాసు లతాంత మసీయాడ పీవనల్వీసరరాదు,
పటుతాపపుటపాక పరిహీణ తనుహేమమింకఁ బల్లవపుటార్చిడఁగరాదు,
లలన కానంగకేలి కీలాకలాప। సంతతాలీఢ హృదయపాత్రాంతరాళ
పూరిత స్నేహపూరంబు పొంగిపొరలఁ। జల్లని పటీరసలిలంబు చల్లరాదు."

అను పద్యమును చేయించి తాము రచియించిన పద్యమునుగాఁ జెప్పి తమ గురువునకు సమర్పించినట్లును, రామరాజభూషణుఁ డాపద్యముయొక్క చమత్కృతికి సంతోషించి దానిని తన వసుచరిత్రమునందు వేసికొన్నట్లును, ఒక పుక్కిటి పురాణము కలదుగాని యది యెంతమాత్రమును విశ్వాసపాత్రమయినది కాదు. కృష్ణదేవరాయల కాలములో రామరాజభూషణుఁడు కవిత్వమును జెప్పుట కారంభించినట్లే కనఁబడకపోవుటచేత నాతని కప్పటికే శిష్యబృంద మున్నదన్నవార్త యసంబద్ధమగుటను బట్టియు, వసుచరిత్రము కృష్ణదేవరాయల యనంతరమున ముప్పదియైదు సంవత్సరములవఱకును బ్రకటింపఁబడకపోవుటచేత నంతటి మహాప్రౌఢగ్రంథమును రచించిన రామరాజభూషణుఁ డొక్కపద్యమును రచించుట కశక్తుఁడయి యంతకాలమునకు తరువాత నితరకవియొక్క పద్యమును దనదిగాఁ దనపుస్తకమునందుఁ జేర్చుకొనె ననుటకంటె హాస్యాస్పదమయినమాట వేఱొకటిలేకపోవుటను బట్టియు, ఈ గ్రంథచౌర్యకథ కల్పననిపుణులదేకాని కవిదికాదనుట స్పష్టము.

రామభద్రకవియొక్క కవితాపటిమను జూచి రామరాజభూషణుఁడు మాత్సర్యగ్రస్తుఁడయి యతఁడు చేసిన రామాభ్యుదయముయొక్క ద్వితీయాశ్వాసములోని "సింహనఖాంకురచ్ఛిన్నే"త్యాది పద్యమును జదివినప్పుడు "పృథులషడ్జస్వరోద్గీత భిల్లపల్లవాధరా గీతికాకర్ణనాతిభీతి పరవశాత్మ పటీర కోటరకుటీరలీనఫణి"యనుచో వీణానాదమునకు ఫణులు బెదరుట స్వభావవిరుద్ధమని తప్పుపట్టెననియు, దానిపయిని రామభద్రకవి నెమలియొక్క షడ్జస్వరముచేతఁ బాములు భయపడుట స్వభావసిద్ధమేయని సమాధానము చెప్పి యాతని గర్వభంగము చేసెననియు, మఱియొకకథ చెప్పుదురు. ఆమొదటికథ యెంతసత్యమైనదో యీరెండవకథయు నంత సత్యమైనదే. కొంచెము మంచిగ్రంథమును రచియించిన కవికెల్ల నతనియిష్టదేవతయో సరస్వతియో వచ్చి గ్రంథరచనము చేసిపెట్టినట్లుగా మనలోఁ జెప్పుకొనెడువాడుకప్రకారముగా రామభద్రకవికిని రాజునొద్దఁ దా నాలు నెలలలో గ్రంథమును

జేసి తెచ్చెదనని ప్రతిజ్ఞపట్టి తేలేకపోయినప్పుడు మితిపెట్టిన కడపటిదినము రాత్రి యాతని యిష్టదైవమయిన శ్రీరామమూర్తియే రామాభ్యుదయమును జేసిపెట్టి కవి యొక్క మానము కాపాడెనని జనప్రతీతి యొకటి కలదు. సకలకథాసార సంగ్రహము నందున్న రీతి పద్యములే యనేకము లీరామాభ్యుదయమునందుఁ గానఁబడు చున్నవి. వానిలో నొక్కదాని నిం దుదాహరించుచున్నాను—

సీ॥ కానకకన్న సంతానంబుగావునఁ గానకకన్న సంతానమయ్యె,
నరయ గోత్రనిధానమై తోఁచుఁగావున నరయ గోత్రనిధానమయ్యెనేఁడు,
ద్విజకులాదరణ వర్ధిష్ణుఁడుగావున ద్విజకులాదరణ వర్ధిష్ణుఁడయ్యె,
వివిధాగమాంత సంవేద్యుఁడుగావున వివిధాగమాంత సంవేద్యుఁడయ్యెఁ,
గటకటా దాశరథి సముత్కటకరీంద్రకటకలిత దానధారార్ద్రకటకమార్గ
గామి యెట్లుచరించు నుత్కటకరీంద్రకటకలితదానధారార్ద్రకటకతటుల.

ఈకవి రేఫ శకటరేఫముల భేదమును పాటింపక యతిప్రాసములయందు యథేచ్ఛముగా మైత్రి కలుగఁజేసినవాఁడు. ఈతని కవిత్వరీతిని దెలుపుటకయి రామాభ్యుదయములోని కొన్నిపద్యముల నిందు వ్రాయుచున్నాను.—

చ॥ ప్రమదమెలర్ప నుగ్రమృగబాధ హరింపఁగ వేఁటమై నర
ణ్యమునకు రా నఘంబొదవె నక్కట! 'ధర్మముచాలుఁ గుక్కఁబ
ట్టుమ' నుట యెంచి విల్లటు తటుక్కున ధారుణివైచి సారమే
యముల మరల్పఁబంచె మృగయాక్రియమాని విభుండు ఖిన్నుఁడై.—ఆ.౨.

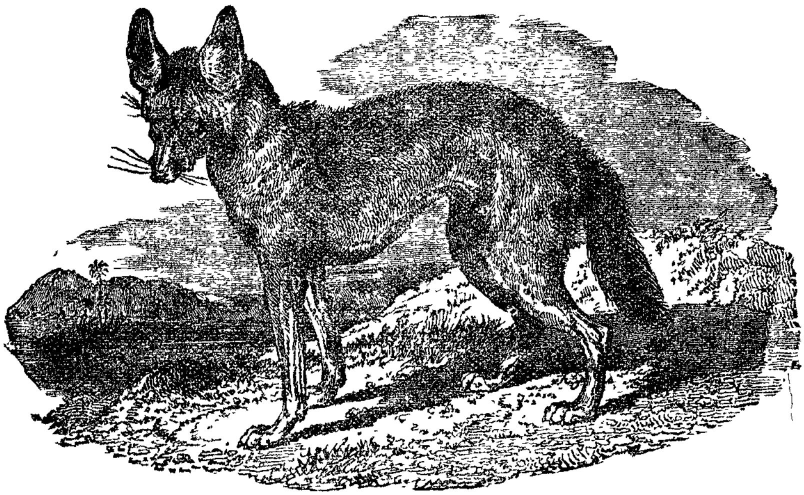
ఉ॥ అక్కట! కోసలక్షితివరాత్మజ కానకకన్నముద్దులేఁ
జక్కని మంచురాకొమరుఁ జందురుఁడెక్కడ? యధ్వరావనం
బెక్కడ? దైత్యసంహరణమెక్కడ? ఘోరవనాంతరశ్రమం
బెక్కడ? యెట్టులంపుమనియె న్ముని? నోరెటులాడె నింతకున్?—ఆ. ౪.

ఉ॥ వింధ్య మధిత్యకాకటక విస్ఫుటపాదప పుష్పగుచ్ఛ సౌ
గంధ్యము హేమధాతుమయకల్పితసంధ్యము బద్ధమేరు సా
గంధ్యము చండకేసరి నికాయనిరాకృత భద్రదంతి ద
ర్పాంధ్యముఁ గ్రుంగఁద్రొక్కితి మహాగుణభూషణ సత్యభాషణా.—ఆ.౫.

ఉ॥ చూచుటలే దశోకవనిఁజొచ్చి యటుంజని చూచెదంగదా!
యాచపలాక్షి మజ్జనని యచ్చటనుండినయేని లెస్స లే
దా చతురాననుండు మొదలైన సుపర్వులెఱుంగఁ జిచ్చులోఁ
పైచెదఁగాక యీయొడలు వానరవీరుల వ్రేమలైతునే?—ఆ.౬.

జంతుస్వభావచరిత్రము. (౩౪౨-వ పుట శేషము.)

నక్క.

నక్కయొక్కయాకారము పయిపటమునందుఁ జూపఁబడి యున్నది. ఈ దేశమునందెల్లవారును నక్కనుజూచియుందురు. ఒకవేళ నక్కను జూడనివారు కొందఱున్నను వారు సహితము రాత్రులయందు దానియూలపాటలకర్ణకఠోరముగా వినియుందురు. నక్కటక్కులనుగుఱించి యీదేశపు పుస్తకములలో ననేక కథలు వ్రాయఁబడియున్నవి. నక్క యించుమించుగా కుక్కంతయుండి బహుగుణముల యందు కుక్కనుపోలియుండును. నక్కలు పగటిపూట నొంటిగాఁగాని జంటలుగాఁగాని మాత్రమే వాసముచేసినను చీఁకటిపడఁగానే గుంపులుగాఁజేరి చెవులు చిల్లులుపోవునట్లుగా నఱచుటకారంభించును. తోడేళ్ళవలెనే యివియు రాత్రించరములేయయినను పగటిపూటకూడ నప్పుడప్పుడు సంచారము చేయును. ఇవి సమస్తవిధములయిన శవములను తినుటయేకాక తాముపట్టుకొనఁ గలిగిన చిన్న మృగములను పక్షులను జంపితినును. మాంసాహారము దొరకనప్పుడవి పండ్లుమొదలయినవితిని జీవించును. ఇవి గ్రామసమీపములయందు వాసముచేయుచు సమస్తమృతకళేబరములను తినుచుండుటచేత మనుష్యుల కుపయుక్తములు. అయినను రాత్రులయందివి కోళ్ళగుడిసెలలోదూరి కోళ్ళనుదొంగిలించుటచేతను, అప్పుడప్పుడు మేకపిల్లలను గొఱ్ఱెపిల్లలను నోరవేసికొనిపోవుటచేతను, మనుష్యులు గ్రామములలోనికి వానిరాక నపేక్షింపరు. తెవులుగొంట్లయిన మేకలను గొఱ్ఱెలను గాయపడినలేళ్ళను కూడ వెంబడించి నక్కలు బ్రతికియుండఁగానే వానిని పట్టుకొని తినును. అవికొన్ని

సమయములయందు తోటలలో ప్రవేశించి చెఱకుకఱ్ఱలను మొక్కజొన్నపొట్టలను విఱుచుకొనితినును. నక్కలు సింహములకును వ్యాఘ్రములకును మంత్రులుగానుండి యవితెచ్చుకొన్న మాంసములో భాగమును పొందునని చెప్పుదురుగాని, అదినిజమైనను కాకపోయినను నక్కలు వ్యాఘ్రము మొదలయినవానిని వెంబడించి యవిచంపి తినివిడిచిపోఁగా శేషించిన జంతువుల డొక్కలు మెక్కుట గలదు. అంతేకాక యొకానొకప్పుడు పులులు మొదలయినవి నక్కలు గుంపుకూడి మృగములను వేటాడువఱకును వేచియుండి తరువాతఁ దాము పిలువనిపేరంటముగావచ్చి నక్కలను పాఱఁదోలి చంపఁబడిన మృగములను భక్షించిపోవుటయు, ఏజంతువులును దొరకనప్పుడు నక్కలనే విందారగించుటయు, కూడఁ గలదు. కొన్ని నక్కలకు కొమ్ములుండుననియు, నక్కకొమ్ములు చేతనుంచుకొనువారికి కార్యసాఫల్యము కలుగుననియు, ఈదేశమునందు జనులు నమ్ముచున్నారు. యుద్ధయాత్రలు మొదలయినవి చేయునప్పుడు నక్కలుకూయుట యశుభసూచకమనియుజనులుభావించుచున్నారు.

కుక్కల నుసికొల్పినప్పుడు నక్కలు బహుదూరము పాఱిపోవునుగాని జాగిలములు వానిని శీఘ్రముగానే పట్టుకొనును. అయినను నక్కల ప్రాణమొక పట్టునఁబోక చిరకాలము శరీరమునంటి పట్టుకొనును. కొన్నివేళలయందు నక్కలు తాముచచ్చి పడిపోయినట్లునటించి వేటకానిని జాగిలములనుగూడ మోసపుచ్చి తప్పించుకొని పాఱిపోవును. నక్కలు తోడేళ్లవలెను కుక్కలవలెను ఇంచుమించుగా రెండుమాసములు గర్భమును ధరించి నాలుగేసి పిల్లలవఱకును పెట్టును. తోడేళ్లకును కుక్కలకును కంటె నక్కలలోను కుక్కలలోను సంబంధబాంధవ్యములధికముగానుండును. అరణ్యప్రాంతములయందలి గ్రామములలోని నక్కలను పోలినకుక్క లనేకములు నక్కల కుక్కల పెండ్లివలనఁ గలిగిన సంతతియేయని జంతుశాస్త్రజ్ఞులు తలఁచుచున్నారు. కుక్కలకువలెనే నక్కలకును వెఱ్ఱియెత్తుట కలదు. వెఱ్ఱినక్క కఱచిన పక్షమున విషమెక్కి మనుష్యులును మృగాదులునుకూడ పిచ్చియెత్తి బాధపడి చచ్చుట సంభవించును.

గుంటనక్క.

నక్కకంటె గుంటనక్క మిక్కిలిచిన్నది. ఇది గుంటలుత్రవ్వుకొని వానిలో వాసముచేయుటచేత గుంటనక్కయనఁబడును. దీనికే కొంకనక్కయని మఱియొక పేరుగలదు. గుంటనక్కలు రాత్రిచరజంతువులు. ఇవి పగలెల్లను బొరియలలోను పొదలలోను దాగియుండి యెరనిమిత్తము రాత్రులు బయలువెడలును. నక్కలవలెనే వీనికిని తోఁకజల్లితోఁకగానుండును. ఇవియెప్పుడును నక్కలు మొదలయినవాని

వలె గుంపులుకూడియుండవు ఇవి బూడిదరంగుకలవిగానుండును. క్రింది భాగములయందు బొచ్చు తెల్లగానుండును. సన్నముట్టెమీఁద కంటిదిగువను నల్లనిమచ్చ యొకటియుండును. తోఁకమీఁది వెండ్రుకలు నల్లగానుండును. కొంకనక్క చొరవ గలదయి యప్పుడప్పుడు తోటలలోనికిని దొడ్లలోనికినికూడ వచ్చుచుండును. ఇది పక్షులను బల్లులు తొండలు మొదలయినవానిని తినిబ్రతుకును దీనివద్ద మాయలును ఉపాయములును పెక్కులుగలవు. ఇది యొకానొకప్పుడిండ్ల యావరణములలో రాత్రులుప్రవేశించి కోళ్ళగూళ్ళక్రిందనుండి బొక్కలు త్రవ్వి కన్నపు దొంగవలె లోపలఁ బ్రవేశించి కోళ్ళను బాతులను దొంగతనముగా నెత్తుకొని పాఱిపోవును. అయినను గుంటనక్క యెప్పుడో కాని కోళ్లు మొదలయిన పెంపుడుపిట్టలజోలికిరాక సాధారణముగా బల్లులు, ఎలుకలు, మిడుతలు, పీతలు మొదలయినవానితో పొట్ట పోసికొని తృప్తినొందుచుండును. ఇది పుచ్చకాయలు మొదలయినపండ్లను, కాయ ధాన్యములనుకూడ భక్షించును. ఈనక్కబొక్కలు సామాన్యముగా బయలి మీఁదనేయుండి వానిమార్గములు వర్షాకాలములో నీరులోపల చొరకుండునట్లుగా చెలువుగట్లు మొదలయిన యున్నత ప్రదేశములమీఁది కుండును. ఒక్క నక్క బొక్కకు దారులనేకములుండునుగాన గుంటనక్కలను పట్టుకొనుటకయి కుక్క యొకదారిని దూఱఁగా నక్క మఱియొకదారిని పాఱిపోవును. పాఱిపోయెడి దారి యడవిలోనికో రాళ్ళలోనికో యుండును. ఈసంగతిని కనిపెట్టి నక్కవేటకాండ్రు గుంటనక్కలు రాత్రులు మేతకుఁబోయినప్పు డొక్కదారినిమాత్రముంచి తక్కిన

దారులను పూడ్చివేసి మఱి నక్కవేటాడుదురు. కొంకనక్క విగ్రహమీప్రక్క పటమునందుఁ జూపఁబడినట్లుండును. ఇది పెంచినపక్షమున మచ్చికపడివినోదకరముగా నుండును. ఇవిస్థలభేదములను బట్టి కార్తికమాసము మొదలు పుష్యమాసము వఱకును చూలాండ్రగుచుండి మాఘమాసము మొదలు చైత్రమాసము వఱకును నాలుగేసి పిల్లలచొప్పున బొరియలలోనే యీనుచుండును. కోపము వచ్చినప్పుడు దీనిదేహమునుండి యొకవిధమయిన కంపుబయలుదేరును.

అడవికుక్క.

హిందూదేశమునందలి యరణ్యములలో నొకవిధమయిన యడవికుక్కలు గలవు. ఇవి నక్కలను బోలియుండునుగాని వీనికాళ్లు కుఱుచగానుండును. ఇవి సాధారణముగా నెఱ్ఱరంగు కలవయి శరీరమునందంతటను నిడుదరోమములుగలిగి జల్లితోఁక గలవిగా నుండును. దీనిని సహితమీదేశజనులు రేచుకుక్క యందురు. ఇదియే నిజమయిన రేచుకుక్కయని తోఁచుచున్నది. ఇది పగటిపూటమాత్రమే సంచారము చేయునది. అయినను రేచుకుక్క రాత్రులయందు సహితము తిరుగఁ గలదు. ఇది తానుచంపిన జంతువులనుగాని స్వజాతిజంతువులు గుంపుకూడి చంపిన జంతువులనుగాని తిని జీవించును. మాంసాహారము దొరకనప్పుడిది శాకాహారమును సహితము తినునని చెప్పుదురు. ఈయడవికుక్క లాఱుమొదలుకొని పండ్రెండువఱకును కొన్నిసమయములయందిరువదివఱకును గుంపుకూడి లేళ్లను, దుప్పులను, అడవిపందులను, అడవిగొఱ్ఱెలను వేటాడును. ఇవి సాధారణముగా మనుష్యుల వాసస్థానమునకు సమీపమున నుండవు. అందుచేత గోవులు మొదలయిన పెంపుడు జంతువులకు వీనివలని భయమెప్పుడోకాని కలుగదు. ఇవి ఘూర్జరదేశమునందుఁ గొన్నిసంవత్సరముల క్రిందట నొకపెంపుడు దున్నపోతు నీడ్చుకొనిపోయి చంపినవి. ఇవి పెద్దజంతువును పరుగెత్తుచున్నప్పుడే కొన్నిముందువైపున కడ్డముపోయి ముఖము మీఁదకాట్లువేయుచుండఁగా మఱికొన్ని వెనుకవైపుననుండి మీఁదఁబడి నాడి కోఱలతోఁ జీల్చివేయును.

ఇవి పెద్దపులులను వేటాడి చంపునని యీదేశమునందంతటను వాడుక గలదు. ఇవి సాధారణముగాఁ బులులతోఁబోరాడుట సంభవింపదుగాని యివితఱిమెడు లేళ్ళు మొదలయినవాని నిమిత్తమయి పులులడ్డమువచ్చినప్పుడు వానినెదిరించి సంఘశక్తివలన నొకానొకప్పుడు చంపవచ్చును. ఇవి మూత్రవిసర్జనము చేసి దానిలో తమతోఁకనుముంచి శత్రుమృగముల నేత్రములలోఁగొట్టి వానినంధములను జేయుననియు, ఇవి పెద్దపులులను జంపు విధమిట్టిదేయనియు, కొందఱు చెప్పుచున్నారు. ఇవి పెద్దజంతువులను సహితము చంపినను మనుష్యులనుమాత్ర మెదిరించి చంపినట్లెక్కడను గానఁబడదు. వీనిని పెంచి మచ్చికపఱుచుట మిక్కిలి కష్టమయినను గొన్నిచోట్ల వీనిని పెంచుచున్నారు. ఇవి రెండుమాసములు గర్భమునుధరించి కొండగుహలలోను రంధ్రములలోను ఆఱేసిగాని యెక్కువగాని పిల్లలను పెట్టును.

44 [సశేషము.] కం. వీరేశలింగము.

జ య ద్ర థ నా ట క ము. (౩౨౨-పుట శేషము.)

అందఱు—సత్యము బహుయోగ్యముగా నున్నది.

జయం—ఆలాగున నైయైనయెడల నేను త్రాగియున్నానని మాత్రము తలచవద్దు.

[నిష్క్రమించును.]

మనో—అయ్యా! మనము కావలియుండుటకు బోదమురండు.

కల—అయ్యా! మీరీతని పరుస చూచితిరిగదా! ఈతడు బహుధైర్యవంతుడు. అర్జునుని ప్రక్క నిలువదగినవాడు- యుద్ధములో నెంత ధైర్యమున్న నీ త్రాగుబోతు గుణ మీతని చెరుపుచున్నది. జయద్రథు డీసంగతి నెఱుంగక ఈతని గొప్ప గొప్పపనులలో నుంచుచున్నాడు. ఎప్పుడో త్రాగియుండి కొంపముంచక మానడు.

మనో—ఈతండు తరుచుగా నిట్లాచరించుచుండునా?

కల—ప్రతిదినమును నిద్రబోవుటకు బూర్వ మిదే పని. త్రాగకుండెనేని రెండుదినములయిన నొక్కరీతి పనిచేయగలడు.

మనో—ఈసంగతి జయద్రథునితో జెప్పుట యుత్తమము. ఇప్పుడాత డీతని సుగుణములనే చూచుచున్నాడుగాని దుర్గుణముల నెరుంగడు. ఊరకుంటిమేని యెప్పుడో యిబ్బంది సంభవించును— ఔనా?

[కామపాలుడు ప్రవేశించును.]

కల—(రహస్యముగా) కామపాలా! వెడలుము. జయంతుని వెంటాడింపుము— నడువు—

మనో—తనకు రెండవవానిగా నిట్టివాని నుంచుకొనుటవలన జయద్రథు డొకప్పుడు తప్పక కష్టములలో మునుగుననుటకు సందేహములేదు. గనుక నీసంగతి ముఖ్యముగా నాయన కెరిగించుట న్యాయము.

కల—నే నెప్పుడట్లు చెప్పను. జయంతుడు నాకు పరమస్నేహితుడు. అతని మరి యొకవిధముగా బాగుచేసెదను.— ఆచప్పుడేమి! ఏమది?

తెరలో—(చచ్చుచున్నాను! చచ్చుచున్నాను!)

[కామపాలుని తరుముచు జయంతుడు ప్రవేశించును.]

జయం—ఓరి దొంగ,గాడిదా! దుర్మార్గుడా!

మనో—ఏమది? ఏమిసంగతి?

జయం—ఈనీచుడు నాకు బుద్ధిచెప్పగలడా! వీపు బద్దలుకొట్టెదను!

కామ—ఏదీ కొట్టు.

జయం—నోరుమూసికొమ్ము. తిరిగి మాటచెప్పెదవా?

[కామపాలుని కొట్టుచున్నాడు.]

మనో—అయ్యా! తాళుము, తాళుడు. (జయంతుని త్రోయుచున్నాడు.)
జయం—నన్ను బోనీడు. లేనియెడల నెత్తిపై కొట్టెదను.
మనో—మీరు త్రాగియున్నారు. ఊరుకొనుండి—(దెబ్బలాట)
కల—(రహస్యముగా) కామపాలా! శీఘ్రముగాపోయి 'యుద్ధ'మని కేకలుపెట్టుము. ఊరందరిని లేపుము. (కామపాలుడు నిష్క్రమించును.)
జయంతా—అయ్యో! దుర్మార్గమా! సహాయము. సహాయము!—సేనాధిపతి—అయ్యా! మనోరంజనా! అయ్యా! శాంతించుండి. జాగ్రతగా కాపుకాయుచున్నాము. (గంటవాగుచున్నది.) ఆగంటవాయించినదెవరు? దయ్యములవలె నున్నవి! జనులందరు లేచెదరు. భగవంతుని యిష్టము! ఇక మీపనిసరి.

[జయద్రథుడును సేవకులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

జయ—ఏమహాఅల్లరి!
మనో—కర్మవశము, రక్తము కారిపోవుచున్నది. ప్రాణముండునని తోచదు.
(నీరసపడుచున్నాడు)
జయద్ర—ఇంకచాలించుండి.
కల—ఊరుకొనుండి! ఆగుండి! జయంతుడు—పెద్దమనుష్యులు! మీదేహములు మీరెరుంగరు. మనయజమానుడుమిమ్ము బిలుచుచున్నాడు. చాలించుండి. కలహము.
జయద్ర—ఏమి? ఈకలహమేలసంభవమయినది? మనమే తురుష్కులమై వారు మనను చేయదలచినది మనమే చేసికొనుచుంటిమా యేమి! సిగ్గు, సిగ్గు. ఈత్రాగుబోతుకలహములు మానుడు. ఈసారి కాలుకదల్చిన వానిని తప్పక మరణంబు నొందించెద. ఆభయంకరమగు ఘంటను మాన్పుడు! దానివలన జనులెల్ల లేచుచున్నారు. ఎందుకిది ప్రారంభమైనది? విచారసాగర నిమగ్నుండవగు కలహప్రియా! ఈకలహంబునకు గారణమేమి? నీవు నన్ను నిజముగా ప్రేమించెదవేని దీనినున్నది యున్నట్లు చెప్పుము?
కల—నాకేమియు తెలియదు. ఒక్కనిమిషముక్రిందట నూతనదంపతులకుంబలె సంతతస్నేహముతో నందరు కాపుకాయుచుండిరి. ఇప్పుడే యేదో గ్రహచారము తప్పినట్లు కత్తులతో పోరాడదొడగిరి. ఇట్టి నీచకలహమునకు మొదలెట్టిదని చెప్పగలను? ఇట్టికలహములు చూచుటకు బ్రతుకుటకంటె నిదివరకేదైనను గొప్పయుద్ధములో నీబొందినిబాయుటయె బాగుగనుండునుగదా!
జయద్ర—జయంతా! నిన్న నీవుమరచితివా యేమి? ఈకలహమేలప్రారంభమయ్యెను?
జయం—అయ్యా! నన్ను క్షమియింపుడు. ఇప్పుడేమియు మాటాడలేను.

జయద్ర—మనోరంజనా! చిన్నవాడవయ్యు శాంతిమంతుడవని పేరువహించి జను లందరిచే మంచివాడని పొగడబడుచుండు నీవును మర్యాదహీనమగు త్రాగుబోతు కలహములలో నేలచొచ్చితివి? దీనికి నాకుత్తరమిమ్ము.

మనో—అయ్యా! నాకు గాయములు మెండుగా తగిలినవి, మీసేవకుడగు కలహప్రియుడు సర్వము నెరిగించగలడు. ఇతరులు మనప్రాణహాని తలపెట్టినప్పుడు వారితో నాత్మసంరక్షణకై పోరాడుట పాపముగానియెడల నావలన నించుకైనను నేరము లేదనిమాత్రము చెప్పగలను. ఇక మాటలాడుటకు నాకు శక్తిలేదు.

జయద్ర—దైవసాక్షిగా నాకు ఒడలుమంటలు పెట్టుచున్నది. నాశాంతతను కోపముముంచి పైయాడుచున్నది ఇక నాచెయ్యి నించుక కదలించితినేని మీయందరిలోను బలమయినవాడు చావకమానడు. తత్క్షణ మీకలహకారణము నెరింగింపుడు. ఈకలహమునకు కారకుడు నాకెంతస్నేహితుడయినను వాడు నాదయకు పాత్రుడుగాడని మాత్రము నమ్మవలయును. ఎంతపని! యుద్ధభయములో మునింగి తేలుచున్న పట్టణములో ముఖ్యముగా పట్టణక్షేమ మరయవలసిన కావలియందు నిట్టిత్రాగుబోతు లుండనా! ఛీ! సిగ్గుసిగ్గు—కలహప్రియా! దీని నెవరుప్రారంభించిరి?

మనో—జయంతునకును నీకునుగల స్నేహమువలన నేమయిన దాచితివేని నీవు ధైర్యవంతుడవు కావు—

కల—నన్నిట్లు నిర్బంధపెట్టకుడు. నేనీనాలుకతో జయంతున కపరాధ మొనర్చుటకంటె నీనాలుక నానోటినుండి తొలంగించుట కిచ్ఛింతును. అయిన నాకు నిజమని తోచినదానిని చెప్పెదను. చిత్తగింపుము. మనోరంజనుడు నేను నిచట మాటాడుచుండగా నెవడో యొకడు మాసహాయముగోరి పరుగెత్తివచ్చెను. జయంతు డాతని చంపనుద్దేశించి సిద్ధముగా నోరనుండితీయబడిన కత్తితో తరుముచువచ్చెను. అప్పుడీమనోరంజను డాతని కడ్డమువచ్చెను. నేనా రెండవవాని కేకవలన పురజనులు లేతురను భయముచే నాతని వెంటాడించితిని. అతండు నాకందక పారెను. నేను తిరిగి వచ్చునప్పటికి కత్తులచప్పుడు వినబడుచుండెను. జయంతుని నోట బట్టరానితిట్లు తిట్టుచు నీతనితో పోరాడుచుండెను. ఆ పోరాటము మీరవడల్చితిరిగదా! నే నెరింగిన దింతియ. ఎంతటి మానవులకైన తప్పులు చేయుట స్వభావము. అయిన నాపారినవాడు జయంతునకేదియో గొప్పకీడు [illegible] వచ్చినది.

జయద్ర—కలహప్రియా! నీకు జయంతునిపైనున్న ప్రేమవలన నాతని తప్పుల మఱుగు పరిచితివనుటకు సందేహము లేదు. జయంతా! నిన్నిప్పుడు నీపదవినుండి తొలగించితిని.

[గుణవతి, సేవకులు ప్రవేశింతురు.]

చూడుము నా ప్రాణేశ్వరికిగూడ నిద్రాభంగము జేసితివి.

గుణ— ఏమిది?

జయద్ర—ఏమియును లేదు; అంతయు బాగుగనే యున్నది! రాణి! పోవుదము. మనోరంజనా! నీకౌషధము నేనిచ్చెద. ఆతని దీసికొనిపొమ్ము. (మనో; తీసికొని పోవుచు) కలహప్రియా జాగ్రత్త; ఈకలహమువలన పట్టణములో కలిగిన యలజడి శాంతిచేయుము— గుణవతీ రమ్ము.

రాచజన్మంబులకు జూడ రమణి! వినుము
యెప్పుడు నిద్రలు చెడుచుండు నెంచిచూడ॥

[కలహప్రియుడు, జయంతుడు గాక తక్కినవారు నిష్క్రమించెదరు.]

కలహ—అయ్యో! మీకు గాయములు తగిలినవా?

జయం—బాగుగా తగిలినవి. ఇక వానికి మందు లేదు.

కలహ— అయ్యో పాపమా!

జయం— మర్యాద! పరువు! ప్రతిష్ఠ! నామర్యాదపోయినది. అయ్యో! అయ్యో! నాలో శాశ్వతపదార్థము నేటితో నశించినది. ఇక నేమృగతుల్యుడను. మర్యాదా! కలహప్రియా! మర్యాద!

కల— ఇదా చెప్పవచ్చితివి! నేనింక నేదియో గాయము తగిలినది విచారించితిని. బుద్ధిమంతులగువారు తమశరీరమునకు తగిలిన గాయములకే విస్తారము లక్ష్యపెట్టుదురుగాని, మర్యాదకు తగిలిన గాయమునకు లక్ష్యము చేయనే చేయరు. ఏలనన మర్యాద సాధారణముగా కారణము లేకయే చేకూరును. ఎట్లు చేకూరెనో అట్లె నాశంబు నొందును. నీమర్యాదకు లోపము వచ్చినదని నీవు దృఢముగా నమ్మకున్నయెడల నీమర్యాదకు లోపమే లేదు ఏమయ్యా! ఇంతకె యింత చేయుచుంటివి. జయద్రథుని దయ తిరిగి నిమిషములో సంపాదించవచ్చును. నిన్నిట్లు పనినుండి తప్పించుటయు నాతండు కోపంబువలన చేయలేదు. సింహములను బెదరగొట్టుటకు కుక్కలనుకొట్టు వేటకాండ్రవలెనే పురజనుల కోపము మాన్పుటకు నిన్నిట్లు పనినుండి తప్పించెను. కాన నీవాతని శరణము జొచ్చితివేని మరల నీపని సంపాదించగలవు.

జయం— నేనాతని శరణుచొచ్చుటకంటె నన్ను నేను నిందించుకొనుచు కూరుచుండుట మేలు. అంత మంచిప్రభువుతో నావంటి త్రాగుబోతు మూర్ఖశిరోమణి నేనని మాటాడబోదును. తప్పత్రాగి నోరికి వచ్చినట్లు ప్రేలుటా! ఛీ. రూపరహితమును దుర్మార్గమును నగు మధురసప్రభావమా! నీకిదివర కేపేరును లేని యెడలను దయ్యమని పిలువనిమ్ము!

కల— మీరు తరుముకొనివచ్చిన యతడెవరు?

జయం— నేనెరుగను.

కల— నిజమేనా? అతడే మొనర్చెను?

జయం— నాకేమో లెక్కలేని మాటలు జ్ఞాపకమున్నవి. ఏదో కలహకారణము వచ్చినది. ఓ దేవుడా! మనుష్యులు తమగర్భశత్రువగు మధురసమును నవ్వుచు మ్రింగి దానిఫలములను ననుభవించుచున్నారు! అయ్యో! మనుష్యులు మృగప్రాయులౌచున్నారు!

కల— ఇప్పుడు మీమతి తిన్నగా నేయున్నదే. చిత్రముగా నున్నది.

జయం— ఆదయ్యమున కనుగ్రహమువచ్చినది. కోపోద్రేకమువల్ల మధురస దుర్గుణములణచబడ్డవి.

కల— మీరు నీతి బాగుగా చెప్పగలరు. దేశస్థితిని విచారించిచూడగా మీవలన తప్పేయున్నది. కార్యము మిగిలిన హేతువుచే మనమిప్పుడు గడచినదానికై విచారింపక ముందుమాట చూచుకొనవలెను.

జయం— నాయుద్యోగము నాకిమ్మని యాతని నడిగెదను; ఒకవేళ నన్నాతడు త్రాగుబోతనునేమో! ఆమాట నాకు శేషునకున్నన్ని నోళ్ళుండిన నన్నింటిని మూయింపజాలునుగదా! ఇప్పుడు మనుష్యుడనుగానున్నాను. ఇంకనొక్కనిమిషమునకే పిచ్చివాడనుగా నుందును. మరియొక నిముషమునకే పశుప్రాయుడ నగుదును! ఏమి వింత! మధురసమంత దుష్టవస్తువు మరియొకటి లేదుగదా! అయ్యో! దయ్యమా! యెంత చేసితివి!

కల— రండి, రండి. మంచిమధువు బహుయోగ్యమైన వస్తువు. ఇక దానిని మాత్రము తిట్టబోకుడు.

జయం— నీవు చెప్పినది సత్యము. త్రాగియుండుటా?

కల— నీవుమాత్రమే కాదు, బ్రతికియున్న యేమనుజుడైనను త్రాగవచ్చును. త్రాగినందువలన తప్పులేదు. ఇప్పుడు నీవు చేయదగినపని చెప్పెదను వినుము. గుణవతి యిప్పుడు మనకు నిజమయినప్రభ్వి. గనుక నీవామెకడకుబోయి బ్రతిమాలు

కొమ్ము. ఆమెమాటకాతడు దాటడు. ఆమె యుపకారము తలచినదానికంటెను అడిగినదానికంటెను ఎక్కువగా జేయుననుటకు సందేహము లేదు.

జయం—నీవుచెప్పినది నిజమే.

కల—నేను నీకిచ్చినసలహా నిష్కాపట్య హృదయముతో నిచ్చుచున్నాను.

జయం—రేపుదయముననే నామెయొద్దకు బోయెదను. నాకేపని కానియెడల నేనింక పనులకన్నింటికి నాశవిడిచెదను.

కల—మీరు చెప్పినది నిజము. మీకు శుభమగుగాక, నేను కాపునకేగవలెను.

జయం—సత్యవాక్యధురీణుడవైన కలహప్రియా! నీకు జయమగుగాక! నేను నడిచెదను. [నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

కల—ఇక నేనసత్యవాక్య ధురీణుడ ననువారెవరు? నేనీతని కిప్పుడిచ్చుచున్నసలహా న్యాయముగా నాలోచించినయెడల మంచిదియు జయద్రథుని యనుగ్రహము సంపాదించుటకు తగినయుపాయము ననుటకు సందేహము లేదు. ఏలనన నాతండు గుణవతిమాట కడుగుదాటడు. ఆమె కిష్టమయినయెడల నాతండెంత కార్యమైనను చేసితీరును. తన మతమునైనను విడుచును. ఇక నామెయు బహుయోగ్యురాలు. అడిగినదానిని లేదనుట యామెయెరుగదు. ఇట్టియెడ నేనెట్టి దుర్మార్గుడను! ఓ దివ్యరూపముగల దుర్మార్గమా! ఓ నరకలోక వైకుంఠమా! రాక్షసులు మాయలవలన దివ్యరూపములు దాల్చినట్లు నేనిప్పుడీతనికొసగుచున్న యుపాయము లెంతదివ్యములుగానున్న నంతకంతకు దుఃఖదాయకములుగదా! ఏలనన నీ తెలివితక్కువ జయంతుడు నామాటలునమ్మి గుణవతిని ప్రార్థింప మొదలుపెట్టును. గుణవతియు జయద్రథునితో నాతనిపని యాతనికొసగుమని ప్రార్థించుచుండును, ఇట్లు ప్రార్థించుట జయంతునియందామెకుగల కామవిషయకస్నేహమని చెప్పి జయద్రథుని మనసువిరిచి యామెపై రోతపుట్టించెదగాక! దీనివలన నామెసుగుణములే యామెకపాయము లొనరించును. ఈయుపాయమువలన నామె సద్గుణములువల చేసి వారినందరను పట్టగలను.

[కామపాలుడు ప్రవేశించును.]

ఏమి కామపాలా! రమ్ము.

కామ—నేనీయుద్ధంబులకు ప్రాలుమాలి యేగుదెంచితిని. నాపని కుక్కసంతకేగినట్లయ్యె. నాసొమ్మును చాలభాగము కర్చుపడ్డది. రాత్రిదిట్టముగా దెబ్బలు తింటిని. ఇక నాకష్టమునకు ప్రతిఫల మించుక ప్రపంచజ్ఞానము తప్ప వేరు గానుపించదు. గనుక శీఘ్రముగా కాశ్మీరమునకు బోవుటయే మేలని తలచెదను.

కల—ఉ॥ ఓరిమిజేయలేని నరు లున్నతకార్యము లూననేర్తురే?
కోరినయంత రోగములకున్ వడితగ్గునె యేరి కెయ్యెడన్
సారెకు మంత్రజాలముల సంగతిగోరక బుద్ధిచేత నిం
పార నొనర్చు కార్యమిది ప్రాజ్ఞుడ తొందరసేయ నేటికిన్.

ముఖ్యముగా బుద్ధిచేత సాధించు కార్యములకు కాలమెక్కువపట్టును. మన యాలోచన లిదివరకు బాగుగనే సాగుచున్నవి. జయంతుడు నిన్న కొట్టినంత మాత్రమున కాతనిపని యయిపోయినదిగదా! ఏవి యెట్లున్నను ముందుపుష్పించిన చెట్లు ముందుఫలించవలెను. తృప్తిపొందియుండుము. తెల్లవారిపోయెనే. సంతోషమువలన రాత్రియంతయు నిమిషములో గడచిపోయెనే. బసలోకేగెదను. వెనుక యోచింతము.

[కామపాలుడు నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

ఇప్పుడు రెండుపనులు చేయవలెను. నాభార్య జయంతుని విషయమయి మాటాడుటకు గుణవతిపాలికేగవలెను. నేనుబోయి జయద్రథు నెదియో నొకపనిమీద నవతలకు గొంపోయి జయంతుడు గుణవతితో మాటాడుసమయమున దోడ్కొని వచ్చి చూపవలెను. ఇదేయుపాయము. తెలివితక్కువగాని బద్ధకముగాని నా యాలోచనను పాడుచేయకుండుగాక!

[నిష్క్రమించును.]

జయద్రథనాటకము.

తృతీయాంకము.

రంగము—కోటగుమ్మము.

[జయంతుడును పాఠకులును ప్రవేశించుచున్నారు.]

జయం—పాఠకులారా! ఇక్కడనిలిచి పాడుడు. మీకష్టము నేనుంచుకొనను. త్వరితముగా ముగింపుడు. (గానము.)

[విదూషకుడు ప్రవేశించును.]

విదూ— పాఠకులారా! మీవీణెకు బ్రేకు బొబ్బిలి మారేడుకాయ లుపయోగించినారా? యేమి. పాడుముపిల్చినముక్కుతో పాడుచున్నట్లు పాడుచున్నవి?

౧ పాఠ—ఏమి! నీకంటికి కానపకాయలు మారేడుకాయలలాగున నున్నవా? ఏమి?

విదూ—ఆ! అదేచిత్రము. నాకంటికి కానపకాయలు మారేళ్ళగును. కాసులు గవ్వలగును. ఇదిగో మీకుతగినకూలి. ఇది మీధ్వనిమానుటకే మీకియ్యబడుచున్నది. మనప్రభువు మిమ్ముల నీపిచ్చిగాన మీపాటిని చాలించుమని చెప్పుచున్నారు.

౧ పాఠ—మేమింతటం మానము.

విదూ— అయితే ఇతరులకెవ్వరికిని వినుపించనిపాట మీకుచేతనైనయెడల దానిని పాడుడు.

౧-పాఠ—అట్టిది మాయొద్ద లేదు.

విదూ— ఈపాటకీ వీణలను గవిసెనలలోదూర్చు. మేమీపాటిని సభ చాలించెదము. తిరిగి కనబడకుండ పొండు. గాలిపోకలనిపొండు.

[పాఠకుడు నిష్క్రమించుచున్నాడు.]

జయం—మిత్రమా! నాచెప్పుమాటల నించుకవినియెదవే?

విదూ—నీచెప్పు మాటలాడగలిగినను నేవినను. నీమాటలనే వినియెదను.

జయం— నీహాస్యమును కొంచెము సేపు చాలింపుము. అదిగో నీకు బహుమానము. మన యజమానురాలిగారి దాసి యాటగలదేని నేనిచ్చట వేచియున్నానని లోనికి వర్తమానము పంపుము; ఈసహాయమొనర్చెదవే?

విదూ— ముఖ్యముగా. ప్రభువుచిత్తమునకుదిరినయెడల నామె మాసన్నిధికి కేతెంచినయెడల. అప్పుడు చూచెదము.

జయ—సరే. త్వరితముగా మాత్రము చెప్పుము. [సశేషము.]

సంఘదురాచార సంస్కరణ సమాజమును దానియుద్దేశమును.

(౩౧౮-పుట శేషము.)

ఒండొరుల సౌఖ్యముకొఱకును వృద్ధికొఱకును స్త్రీపురుషులను భగవంతుఁడు సృజియించినాఁడు గాని పాపకర్ములగుటచే స్త్రీలుగను పుణ్యాత్ములగుటచే పురుషులుగను సృజియించలేదు. భగవంతుని యుద్దేశ మదియెంతమాత్రమును కానట్టు కొంచెమాలోచించినవారి కెల్లరకును దెలియును. భగవంతుని ప్రేమింపనుద్దేశించినచో న్యాయమునే కోరి అన్యాయమునకు చోటియ్యక దేశక్షేమమునకయి పాటుపడి న్యాయమునే యవలంబించి పనిచేయవలయును. న్యాయానుష్ఠానమునందు ధైర్యము గలిగి, భగవంతుని ప్రేమించుటయే ముఖ్యాంశముగా నెంచి పరోపకారబుద్ధితో నందఱును పాటుపడవలయునని పైననే చెప్పియున్నాను. మౌఢ్యవశముచే నజ్ఞానులు దుష్కార్యముల నాచరించినచో వారు చేయునవి దుష్కార్యములని తెలిసినవారు అట్టివారిని మరలించుటకు ప్రయత్నించవలయును.

ఈయంశము ఇదివరకనేకులచే నుపన్యాసము లీయఁబడినదే కాని నూతనమయినది కాదు. పండిత ఈశ్వరచంద్ర విద్యాసాగరులవారు తమ యావజ్జీవమును పాటుపడి స్త్రీపునర్వివాహములు శాస్త్రసమ్మతములని యనేకలక్ష్యముల నగుపఱచి అందునుగురించి యనేకులతో చర్చించి సిద్ధాంతపరచిరి. ఎందఱెంత పాటుపడి పనిచేసినను ఎన్నిలక్ష్యములను శాస్త్రములనుండి వెదకి కనుపరచఁగలిగినను, హిందూ వితంతువుల దుర్దశను జూచి జాలినొంది వారిదుర్గతిఁ బాపవలయునని కొందఱికైత దృఢమయిన కోరికయున్నను సాహసించి స్త్రీపునర్వివాహము లాచరించువారును, అట్టివివాహములను చేయించినవారి నాదరించి వారికి సహాయము చేయువారును లేక పోయిరి. బాలవితంతువుల దుర్దశఁజూచినవారి కెంతకఠినహృదయులైనను మనసు కరఁగక పోదని నే నెంచఁజాలను. స్త్రీపునర్వివాహము లావశ్యకములని మాటలను మాత్రము చెప్పి కార్యమాసన్నమయినప్పుడొక్కరును గానుపించక పరోపకారబుద్ధితోఁ బాటుపడి యెన్నికష్టములకయిన నోర్చి పనిచేయువారొకరిద్దరు సాహసబుద్ధితో పనిచేసినచో వారిని బహిష్కారము చేయించుటకును వారిప్రయత్నములు వ్యర్థప్రయత్నములని వారి నాక్షేపించుటకును మాత్రము కానుపింతురు.

వయస్సుమీరియు, సంతానముండియు పురుషులుమాత్రమే వివాహమాడి
సుఖించుటయు స్త్రీలతిబాల్యదశయందు వైధవ్యమును పొం ... వివాహమాడి
సుఖింపనేరక తమజీవితకాలమునంతయు నతికష్టతరముగ
తికబుద్ధితో యోచించువారి కందఱికియుక్తముగాఁదో
కామసౌఖ్యము పురుషులెట్లుకోరుదురో స్త్రీలును
కంటె కామము స్త్రీలకెక్కువయని మనశాస్త్ర

దశయందు వైధవ్యము సంప్రాప్తమైనచో జీవితకాలమునంతయుఁ గామసుఖము పేక్షిం పక వారెట్లు గడపఁగలుగుదురు? వయస్సు మీరుటచే నింద్రియసుఖవిముఖులుగా జేయఁ బడిన పురుషులే కామజన్యవికారమునకు లోఁబడి మరల వివాహమాడుచుండఁగా బాల్యావస్థయందు వితంతువులుగాఁ జేయఁబడిన స్త్రీలు మాత్రమే కామవికారము నకు లోఁబడక యింద్రియసౌఖ్యములను గోరకుండఁ గలుగుదురా? పశుపక్ష్యాది జంతువులకుఁగూడ సహజమగు కామము స్త్రీలుమాత్రమెట్లాపు కొననేర్తురు? లోకానుభవమించుకైనను లేని యతిబాల్యదశయం దీదుర్దశ ప్రాప్తమయి వైధవ్యమన్న నేమియోయెఱుఁగక తోడిబాలికలతో నాటపాటల కేగుచు వారివలన మాటిమాటికి “ముండ, ముండ” యని పిలువఁబడి తల్లిదండ్రులనుజూచి ‘నాయనా! నన్ను ముండ యనుచున్నారేమి? అమ్మా! నన్ను ఆటలకు రానియ్యరేమి? వారితో నన్ను చేరనియ్య కున్నారేమి?’ అనియడిగి తనకు సంభవించిన దుర్దశనించుకయిన గుర్తెఱుంగని చిన్ని బాలికలఁజూచిన నయినఁ దల్లిదండ్రులకు హృదయము కరుగకున్నది. తమయల్లుఁడు మృతినొందెననుమాటవిని పెద్దపెట్టున రోదనముచేయుచు రొమ్ములు బాదుకొని తమబాలికనుజూచి ‘అమ్మా! నీకెంతదుర్దశ సంభవించెనే’యని విచారించుచుండెడి తనతల్లిదండ్రులనుజూచి వెలవెలబోయి తనదుర్దశనుగూర్చి యేడ్చుచున్నారను జ్ఞానమించుకైనను లేక వారేడ్చుచున్నారని తాను నేడ్చుచు ‘అమ్మా! యేడ్చు చున్నావేమి? నాయనా? విచారించుచున్నావేమి?’ యనిముద్దుమాటలతో నడుగు బాలికలఁజూచినతరువాతనుగూడ మనసు కరుగకున్నది. తనకదివఱకు వివాహమైన సంగతినే యెఱుఁగక యిరుగుపొరుగువారి పిల్లలకు వివాహములగుచుండుటఁజూచి ‘అమ్మా!’ నాకెప్పుడు పెండ్లి చేసెదరు? నాయనా! నన్నెప్పుడు పల్లకిలో నూరేగింతు రని గారాబముతో నడుగు నిరపరాధినులగు చిన్నిబాలికల నిట్టిఘోరవైధవ్య వ్రతము పాలుసేయ చేతులెట్లువచ్చును? తనతోడి బాలికలు పేరంటకమున కేగు చుండఁగాఁ దానును పేరంటకమున కాయత్తమై తల్లి చేనివారింపఁబడి యేడ్చుచు తనకు సంభవించిన దుర్దశమూలమున నితరులయిండ్లకుఁ బోఁగూడదను జ్ఞానములేక తల్లికొంగుబట్టిలాగుచు తన్నుఁగూడ దీసికొనిపొమ్మనుచున్నప్పుడు కనిపెంచిన తల్లి యెట్లు సహింపఁగ[illegible] తెలియకున్నది. తనతోడి బాలికలు అలంకరించుకొని పసుపుకు[illegible] చుండుటయు దానుమాత్రమే మూలఁగూర్చుండి యేడుటఁ [illegible]చకమని తిట్లుదినుచు శుభకార్యములయం దందఱును [illegible] దాను ముసుఁగు పెట్టుకొని వ్యసనపడుచుండుటయు [illegible]కారణములు కాకుండును? శుభకార్యములయం

చెడుటఁబడుటకయిన నయితిగాక మూలఁగూర్చుండి యుండు టటుండఁగాఁ జూచిన వారుగూడ చెవులుమూసికొని పాపినిచూచినట్లు చూచుచు తమయెదుటఁ బడినందు లకు నిందించుచునుందురు. తనతోడి బాలికలు సుఖముగా భర్తలతోఁ కాపురము చేయుచుఁ బిల్లలనుగని పెంచుటయు తానుమాత్రమే కుడుచుటకు కడుపునిండ నన్నమైనను కట్టుకొనుట కొకమంచిబట్టయయినను లేక కురూపిణిగాఁజేయఁబడి అతి హీనముగా తనుయాత్రజరుప్రుచుండుటయు బాలవితంతువుల కెట్లు దుఃఖము హెచ్చింప కుండును?

పుట్టిననాటనుండియుఁ బ్రేమానురాగములతో నెత్తిపెంచి ప్రాణసమానముగాఁ దలఁచి యతిగారాబముతో జూచుకొనిన తమముద్దుబాలికలిట్టి ఘోరమగు వ్రతమునకులోనయికష్టపడుచుండఁదల్లిదండ్రు లెట్లుచూడఁగలుగుచున్నారో నేనూహింపఁ జాలకున్నాను. చిన్ననాటనుండియు తమచేతులతో దువ్వి మెఱుఁగిడి పెంచినట్టియు తాముపెట్టిన యలంకారమగునట్టియు శిరోజములను తమయెదుటనే తీయించి కురూపురాండ్రనుగాఁ జేయఁదల్లిదండ్రుల కెట్లు మనసొప్పుచున్నది? ఏనిమిటి వృతి వొందెనన్న మాత్రము చేతనే సర్వాలంకారములను దీయించి తలగొరిగించి కడుపు నిండ నన్నమునైనను బెట్టక కట్టుకొనుట కొకమంచిబట్టనైననియ్యక యేమయిన నడిగినచో కోపపడుచువచ్చియుఁ జావకుండఁజేసి యతినీచముగాఁ దమబాలికను జూచుచున్నారు వితంతువులకు శిరోజములుదీయించు దుష్టాచార మెట్లుకలిగెనో తెలియకున్నది. విధవలు ఆచరించఁదగినవని కపిలస్మృతియందుఁ జెప్పఁబడిన యతికష్ట తరములగు ధర్మములయందుఁగూడ కేశములను మొదలంటుతీయించి తలగొరిగించు కొనవలెనని చెప్పఁబడియుండలేదు. మఱియు పరాశరస్మృతియందు:—

శ్లో॥ నస్త్రీయాః కేశవపనం నదూరేశయనాశనమ్।
నచగోష్ఠే వసేద్రాత్రౌ నదివాగా అనువ్రజేత్।
నదీషుసంగమేచైవ అరణ్యేషు విశేషతః।
నస్త్రీణా మజినంవాసో వ్రతమేవసమాచరేత్॥

స్త్రీలకు మొదలంటు క్షౌరమును, దూరముగనావులున్నచోటఁ గూర్చుండుటయు, నావులదొడ్డియందు రాత్రినివసించుటయు, పగలుగోవుల వెంబడి చనుటయు, నదులు సముద్రమునఁగలియు చోటులయందును అడవులయందును నివసించుటయు, చర్మములు ధరించుటయుఁగూడదు. తక్కిన వ్రతమునే చేయఁదగును అని చెప్పఁబడి యున్నది కొందఱీవాక్యము సువాసినులకును కన్యలకును మాత్రమే వర్తించునని చెప్పదురు. అట్టివారినిగురించి వేరెచెప్పఁబడియుండుట చేతను స్త్రీలని సామాన్య

ముగా చెప్పఁబడియుండుటచేతను విధవలకుఁగూడ వర్తించుననినా తాత్పర్యము. భర్తపోయినమాత్రముననే పలువురుచేరి బలాత్కారముగా కేశములనుతీయించు దురాచారము మిక్కిలిక్రూరముగానున్నది వారిసమాధానమునొందక బాలవితంతువులకుబలాత్కారముగా కేశములను మొదలంటతీయించు దురాచారము నశింపవలయును. భార్యలను పోఁగొట్టుకొనిన పురుషులను కురూపులనుగాఁజేసి కలకాలము మరలవివాహమాడకుండఁజేసినయెడల వారికెంతకష్టతరముగానుండునో యోచింపుఁడు. ఆడుపుట్టుకపుట్టి మగనిని పోఁగొట్టుకొనిన మాత్రమున కలకాలము మిట్టిదుర్దశలపాలఁబడి బాధలకెట్టఁబడుటకంటె నొక్కసారిగాగొంతుకకోసి చంపఁబడుట వారికెంత సుఖకరముగానుండును. ఇట్టిపరిబాధలు తగ్గించుటకే పరపీడన మోర్వఁజాలని మహానీయు లెవ్వరో పూర్వము విధవలు సహగమనముచేయవలయునని నియమించిరనియు అట్టిసహగమనము మాన్పించుట వారికొకయుపకారమే అయినను బాలవితంతువులకుమాత్ర మపకారమే అయినదనియు నేనుభావించెదను.

బాలవితంతువులకు వివాహములుచేయకుండుటచేతనే వ్యభిచారమును శిశుహత్యలును హెచ్చగుచున్నవి. స్త్రీలకు పురుషులకంటె కామమెక్కువయని పైనే చెప్పియున్నాను. కామబాధకోర్వఁజాలక యెప్పుడో యేరాత్రివేళనో తమయింటనుండి వెడలి జారభర్తలతోఁగూడి తమయెనుటనే కాపురముండి జారిణియయి కాలము వెళ్ళఁబుచ్చుట తల్లిదండ్రులకవమానముకాక తామే యోగ్యుని విచారించి తమకూఁతునకుమరల వివాహముచేయుట మాత్రము సహింపరానికృత్యముగానున్నదా? ఏనీచజాతియుపభర్తతోడనో కూడి సంచరించుచు వానివలన మోసపోయి తమయొద్దనున్న ధనమునంతయు వానికి దోచిపెట్టి శరీరము పాడుచేసికొని శిశుహత్యాదిమహాపాతకములకు లోనయి రక్షకభటులచే పట్టువడి వెల్లడియయి యూరూరఁదెలిసి జనసామాన్యముచే నతిహీనముగాఁజూడఁబడి తమకు తలవంపులు గలుగఁజేసి తమపిల్లలు కాలముగడపుట తల్లిదండ్రులకు గౌరవలోపముగాకుండి స్వజాతివానికి తమపిల్లనిచ్చి తమచేతులతో మరలవివాహముచేసి వారిని సుఖింపఁజేయుటమాత్రము వారికిగౌరవలోపముగానున్నదా? బాలవితంతువులిట్టునుండిచేయు దుష్కార్యములకంటె తిరిగి వివాహమాడఁగలుగుటయే సర్వోత్కృష్టముగానుండును. కామము పట్టఁజాలక సంచరించి గర్భిణియయి అందరికిని తెలిసినచో నవమానకరమని తమకు పుట్టిననో తెరుగని చిన్నిశిశువులనుగొంతుకనులిమి యేయేటిదరినో నిర్జనముగానుండు ప్రదేశమునఁ బడవేయుటయు నాశిశువుల ముద్దుమొగములు కాకులును గ్రద్దలును పొడుచుకొనితినుటయును నందఱుమెఱిఁగియున్న యంశమేకదా? అట్టిశిశువులఁజూచిన నయిన కనికరమేలపుట్టదు?

[సశేషము.]

20 కొ. రా. వెం. కృష్ణారావు.

సూర్యశతకము. (౩౩౦-పుట శేషము.)

స్ర॥ భిన్నం ధాసారుణస్య క్వచిదభినవయా విద్రుమాణాంత్విషేవ।
త్వంగన్నక్షత్రరత్న ద్యుతినికరకరా ళాంతరాళం క్వచిచ్చ।
నాంతశ్శ్లిష్టశేషకృష్ణ శ్రియముదధిమివ ధ్వాంతరాశింపిబన్ స్తా।
దౌర్వః పూర్వోప్యపూర్వో గ్నిరివభవదఘ ప్లుష్టయేశార్వర భాసః॥ ౩౫॥

మ॥ అరుణత్విణ్ణవ విద్రుమాభ, యొకచో, నంచద్భముక్తాఫలో।
దరనిర్యద్ద్యుతులొక్కచోటఁ బెరయ, న్నాశేష కృష్ణశ్రి, శా।
ర్వరసంఘంబు, మహాబ్ధియట్లానర, నౌర్వంబ ట్లపూర్వంబు పూ॥
ర్వరవిద్యోతము ద్రావునేది, యదిమీపాపమ్ములం దున్మెడున్॥ ౩౫॥

స్ర॥ గంధర్వైర్గద్య పద్యవ్యతి కలితవచో హృద్యమాతోద్యవాద్యై।
రాద్యైర్యో నారదాద్యైర్మునిభిర భినుతో వేదవేద్యైర్విభిద్య।
ఆసాద్యాపద్యతేయం పునరపిచ జగద్యౌవనం సద్య ఉద్య।
న్నిర్ద్యోతోద్యోతి తద్వోర్ద్యతుదివసకృతో సావవద్యానివోద్య॥ ౩౬॥

స్ర॥ గానానూనత గద్యపద్యములఁ గాంతుల్మీరఁ గంధర్వులున్।
నానావేద్యములన్నుతింత్రు శ్రుతులన్వ్యాసాదిమౌనీంద్రులున్।
భానంబిద్దిది గాంచి యుజ్జగముసంపాదించెడు న్యౌవనం।
బానందంబది మీకుఁజేయు లసితానంతంబ ఘౌఘాంతమున్॥ ౩౬॥

స్ర॥ ఆవానైశ్చంద్రకాంతై శ్చ్యుతతి మిరతయా తానవాత్తారకాణా।
మేణాంకాలోకలోపానుపహతతమసా మోషధీనాంలయేన॥
ఆరాదుత్ప్రేక్ష్యమాణా క్షణముదయతటాంతర్హితస్యాహిమాంశో
రాభాప్రాభాతికీవో వతునతునితరాంతావదావిర్భవంతీ॥ ౩౭॥

---

౩౫. అరుణ.....భ= అనూరుని కాంతియను క్రొంబగడముల కాంతి. అంచ ...ద్యుతులు= మెఱయుచుక్కలను ముత్తెములలోపలినుండి వెడలువెలుఁగులు. పెరయన్=కలియఁగా. నాశేషకృష్ణశ్రీ...చీఁకటి, లోపల ననూరుని యొఱుపును చుక్కల తెలుపును గలదిగాన, సముద్రము, పవడములు ముత్తెములు లోనుండుటచేత నేగాక, శేషుఁడు, విష్ణువును, లక్ష్మియుఁగలదిగావుటం బట్టియు నట్టిది. శార్వర=చీఁకటి. ఔర్వ=బడబానలము.

౩౬. గానానూనతన్= పాటయందాధిక్యముచేత. శ్రుతులన్, నానావేద్యములన్= వేదములచే ననేకవిషయములచేత, భానంబు=వెలుఁగు. లసి...తంబు =ప్రకాశింపచేయఁబడిన యాకసముగల. ౩౭. కళ్యే...లము= వేకువనిం చుకమెఱయు. విరిదమంబు=నశించుచీఁకటి. విభూతులు=ఐశ్వర్యములు.

మ॥ జలబాప్తం డుదయాద్రిచాటున నిమేషంబుండఁ గత్యేవ డు।
జ్వలమహా వెల్గెడి యూహ్యమహా దవుల పే జాలింకుచంద్రోపలం।
బులుఁ బల్చంబడు చుక్క లున్విరిదమంబు న్మాయుశీతాంశుఁ గాం
తులువోనాడెడు నోషధుల్గన విఘాతుల్మీక దెప్పి చ్చెడుఁ॥ ౩౭॥

స్ర॥ సానోసానాదయేనా రుణితదళపునర్వ్యావనానాం వనానా।
మాలీమాలీథపూర్వా పరిహృతకుహరో పాంతనిమ్నాతనిమ్నా।
భావో భావోపశాంతిం దిశతుదినపతే ర్భాసమానాసమానా।
రాజీరాజీవరేణో స్సమసమయముదే తీవయస్యావయస్యా॥ ౩౮॥

చం॥ వనజపరాగరాజి, సఖివైఖరి, నూతనరాగపత్రయూ ।
వనవనరాజితోదయము వర్జ్యదరోదర పార్శ్వభాగముఁ।
దనుత నుతం, బసామ్యలసితంబు సమానసముద్గతంబు నే।
దినపతిదీప్తి కడ్డిమదిఁ జేలుచు శాంతిని శాంతచింతనఁ॥ ౩౮॥

స్ర॥ ఉజ్జృంభాంభోరుహాణాం ప్రభవతి పయసాం యాశ్రియైనోష్ణతాయై।
పుష్టాత్యాలోకమాత్రం నతుదిశతిదృశాం దృశ్యమానా విఘాతం।
పూర్వాద్రేరేవపూర్వందివమనుచపునః పావనీదిఙ్ముఖానా।
మేనాంసైన్యేనీ విభాసానుదతునుతి పద్దైకా స్సదం ప్రాక్తనీవః॥ ౩౯॥

చం॥ స్ఫుటకమలంబులో కమలముల్సిరిఁ జెందుసు జెందవుష్ణముఁ।
బటిమ మెచూడఁ జూడ్కులకుఁ బాటి లేదు న్నిఱుమిట్లుగల్గవు।
త్కటపరిశుద్ధిముందు దయధాత్రినె పైనటునింగి దిక్కులం।
తటనగుదేనఁ బ్రాగినుని ధామముదే భళి పాపలోపియా॥ ౩౯॥

స్ర॥ వాచాంవాచస్పతేరప్యచలభి దుచితా చార్యకాణాం ప్రపంచై ।
ర్వైరించానాం తథోచ్చారితరుచి మదృచాం చాననానాం చతుర్ణామ్।

---

౩౮. నూతన...దయము=సూర్యకాంతి. క్రొత్తయెఱుపుగల ఆకులచేఁబరువము గల యడవులచేఁ బ్రకాశింపఁజేయఁబడిన యుదయపర్వతముగలది. తామరపూదుమ్ము చాల్పుపక్షమున, పత్ర=రేకులు. వన=తామరకొలఁకులు. శేషము సమము. తనుతఁనుతంబు= సూత్మత చేస్తుతింపబడినది. (కావున) వర్జ్య...గముఁ=విడువఁదగినగోతుల లోతుప్రక్కలుగలది. పూదుమ్ము, పద్మగర్భములో బ్రక్కలనంటునిది. సమానసముద్గతంబు= ఒకప్పుడుపొడమినది. ౩౯. స్ఫుట...లముల్=విరిదమ్ములుగలనీళ్ళు.

ఉచ్చైస్తార్క్ష్యసువాచ్యచ్యుతి శుచిచరితం యస్యనోచ్చైర్వివిచ్య।
ప్రాచ్యంవర్ణశ్చకాసచ్చిర ముపచినుతాత్తస్యచండార్చిషో వః॥ ౮౦॥

మ॥ అచలద్విడ్గురుతార్క్ష్యగీష్పతివచో వ్యాసంబున న్ధాతృ వే।
దచయోచ్చారణ శుద్ధవక్త్రముల నౌద్ధత్యంబున న్దేనియ।
చ్చచరిత్రంబు వివేకదుర్వచము పూజావేళ నిర్వాచ్య ము।
చ్చచకాసద్ర విధామ, మామయభిదాసౌఖ్యంబు మీకిచ్చెడున్॥ ౮౦॥

స్ర॥ మూర్ధన్యద్రేర్ధాతు రాగ స్తరుషుకిసలయో విద్రుమౌఘస్సముద్రే।
దిఙ్మాతంగోత్తమాంగేష్వభినవ నిహితస్సాంద్ర సింధూర రేణుః।
సీమ్నివ్యోమ్నశ్చహేమ్నస్సుర శిఖరి భువోజాయతేయః ప్రకాశః।
శోణిమ్నాసా ఖరాంశోరుష సిదిశతువశ్శర్మశోభైకదేశః॥ ౮౧॥

మ॥ జలధిన్విద్రుమముల్ ద్రుమాళిఁజివురుల్ శైలంబు నంజేవురుల్।
బలభిత్కుంభిశిరంబునం దపరళ ప్రత్యగ్ర సింధూరధూ।
ళులు వింటన్సురు వింటిపైడి తళుకుల్ శోణద్యుతిన్భాను దీ।
ప్తిలవంబుల్ వఱువాత నేవి భవత్ప్రీత్యావహం బయ్యెడున్॥ ౮౧॥

స్ర॥ అస్తాద్రీశోత్తమాంగే శ్రితశశిని తమః కాలకూటే నిపీతే।
యాతే వ్యక్తింపురస్తాదరుణకిసలయే ప్రత్యుషః పారిజాతే।
ఉద్యత్యారక్తపీతాంబర విశదతరోద్వీక్షితా తీక్ష్ణభానో।
ర్లక్ష్మీర్లక్ష్మీరివాస్తు స్ఫుటకమల పుటాపాశ్రయా శ్రేయసే వః॥ ౮౨॥

శా॥ అందం బందురు దస్తశూలితల యిర్లన్కాలకూటంబువోన్।
బొందన్సారుణ పల్లవంబుదయమున్ ముద్గల్యమందారమై।
య్యొందమ్ముల్దరఫుల్లముల్నెలవుగా నారక్తపీతాంబరా।
మందోద్వీక్షిత యామదోచు సిరిసేమమ్మార్కి మీకిచ్చెడున్॥ ౮౨॥

---

౮౦. వ్యాస=విస్తారము. వివేకదుర్వచము= వేరుపాటుచేఁ బలుకశక్యము కానిది. నిర్వాచ్యము=నిర్దోషము ఉచ్చ చ...ధామము= గొప్పదియై వెలుగు సూర్యకాంతి ఆమయభిదా. ఆరోగ్యము. ౮౧. హరువిల్లు=ఆకాశము.

౮౨. అస్తశూలి=అస్తాచలమను శివుడు. సారుణపల్లవంబు=అనూరుఁడను నెఱ్ఱని చిగుళ్ళుగల. కల్య=వేకువ. దరఫుల్ల =ఇంచుక వికసించిన. ఆర...క్షిత= ఇంచుక యెఱ్ఱనిదియుఁ బచ్చనిదియునగు నాకాశమున మెలఁకువగల వారిచేఁ జూడఁబడినది, మిక్కిలి వలపుగల వెన్నునిచే నధికముగఁ గనుగొనఁబడినది. సిరి=కాంతియను లక్ష్మి ఆర్కి=సూర్యునిది.

స్ర॥ నోదన్వాన్జన్మభూమిర్నతను దరభువో బాంధవాః కౌస్తుభాద్యాః।
పాణౌ పద్మం న యస్యా స చ నరకరిపూరస్థలీ వాసవేశ్మ।
తేజోరూపా పరైవ త్రిషు భువనతలేష్వాదధానా వ్యవస్థాం।
సా శ్రీః శ్రేయాంసి దిశ్యాద శిశిరమహసో మండలాగ్రోద్గతా వః॥ ౪౩॥

ఉ॥ కడలింబుట్టదు గౌస్తుభాదులనుఁ గుర్గారచ్యుతోరస్సలిన్।
విడిదిం జెందదు గేలవారిరుహమున్ లేద న్యయై తేజరూ।
పడర న్ముజ్జగమందు సత్క్రియల మర్యాదం బ్రతిష్ఠింపనే।
విడవుల్పై ద్రవిమండలాగ్రమున నాపెన్లచ్చి యిచ్చున్సిరుల్॥ ౪౩॥

ఇతి ప్రభావర్ణనమ్.

అశ్వవర్ణనమ్.

స్ర॥ రక్షంత్వక్షుణ్ణహేమో పలపటలమలం లాఘవాదుత్పతంతః।
పాతంగాః పంగ్వవజ్ఞాజిత పవనజవా వాజినస్తే జగంతి।
యేషాం వీతాన్యఽహ్నా న్యయమపి వహతాం మార్గమాఖ్యాతి మేరా।
వుద్యన్నుద్దామదీప్తిర్ద్యుమణి మణిశిలావేదికా జాతవేదాః॥ ౪౪॥

మ॥ తఱటంబిచ్చుక కుంటుగాలివడి డిందంజంగునందాటుచుం।
బఱవ న్సూరుని వారువంబులెవి సౌవర్ణంపు రాల్నల్గ పే।
గుఱుతుల్గాన్పడ వోండు లైన దివిషద్గోత్రంబున న్వేనితె।
న్నెఱిఁగించు న్రవికాంతవేదిహుతభుగ్జ్వాతుల్గ తుల్మీకవా॥ ౪౪॥

స్ర॥ ప్లుష్టాః పృష్ఠేంశుపాతైరతి నికటతయా దత్తదాహాతిరేకైః।
రేకాహాక్రాంత కృత్స్న త్రిదివ పథపృథుశ్వాసశోషాః క్రమేణ।
తీవ్రోదన్యా స్త్వరంతామహిత విహతయే సప్తయస్సప్తసప్తే।
రభ్యాశాకాశగంగాజల సరళగళావాక్కృతా గ్రాననావః॥ ౪౫॥

మ॥ తమవెన్నుల్గడుఁ జేరువౌట ఘృణిపాతమ్ముల్పడం గాల్ప స।
ర్వమరున్మార్గము దాటుటొక్క పగటన్శ్వాసంబి గుర్గూర్ప దా।
హము మెండై దరివేల్పుటేట మెడలొయ్యన్సాచి వాంచుండలల్।
గమలాప్తాశ్వము లేవ వాపదల వేగంబాపు భావత్కముల్॥ ౪౫॥ [సశేషము.]

---

౪౩. మండలాగ్ర = బింబము నెదుట, కత్తియందు. పెన్లచ్చి = పెద్దవెలుఁగను మహాలక్ష్మి. ౪౪. తఱటు = చబుకుతోఁ గొట్టుఁగా, డిందు = తగ్గగా, దివిషద్గోత్ర = మేరువు తెన్ను = దారి, రవి.. హోతులు = సూర్యకాంతములను నరుఁగునందలి యగ్గిమంటలు. ౪౫. ఘృణిపాత = కిరణప్రసార, సర్వమరున్మార్గము = ఆకాశమంత, భావత్కములు = మీవి.

స్త్రీహితోపదేశము. (౩౭౬- పుట శేషము.)

శ్వేతస్రావము:—ఈబాధ గర్భిణిస్త్రీలకు నెలలునిండు సమయములో కలుగును. అదివరకు చాలమంది సంతానముగలవారికి విశేష శ్రమకరముగానుండును. ఇది గర్భముయొక్క భారము క్రింది భాగము మీద మోసి ఒరుపు కలుగ జేయుటచేత కలుగును. ఇందుకు ప్రతిక్రియ—ప్రతిదినమును చాలసేపు పరుండియుండవలెను. పరుపుమీద బట్టలు ఒత్తుగా వేసికొనక, మంచిగాలివచ్చు గదిలోపరుండవలెను. లఘ్వాహారము పుచ్చుకొనుచు కాలప్రవృత్తి అనుకూలముగా అగులాగున జాగ్రత పుచ్చుకొనుచుండవలెను. ఈబాధకలిగినప్పుడు శుభ్రత విశేషముగానుండవలెను. ఇందుకొకపని ముఖ్యముగా చేయవలెను. ఏమనగా, ఒక నీళ్ళతొట్టెచేయించుకొని దానినిండ శుభ్రమయిన చన్నీళ్ళుతోడించుకొని వస్త్రవిసర్జనచేసికొని కావలసిన యెడల పైనిమాత్ర మేదైనను కప్పుకొని ఆతొట్టెలో ప్రతిదినము ఉదయమున ఒకటిరెండు నిముషములు కూరుచుండి పిమ్మట లేచి తుడుచుకొనుచుండవలెను. ఇందువల్ల పైని చెప్పిన బాధయేకాకుండ అనేకవిధములయిన జబ్బులుపోవును.—ఈబాధకు ప్రతిదినమును సాయంకాలమందును ఉదయకాలమందును చేయవలసిన చికిత్సమఱియొకటిగలదు. ఏమనగా—రాతిసున్నము ౧భాగము, నీళ్ళుమూడుభాగములు, కలిపి ఆనీళ్ళయినను—లేక మాషికాయలు చితుకకొట్టి మూడుతులములనరయెత్తు తీసికొని ఒకకుండలో అర్థసేరునీళ్లలోవేసి ౧౦ నిముషములవరకుకాచి చల్లారినపిమ్మట వడియకట్టి ఆకషాయములో అరతులముపటికవేసికలిపిఇదిఅయినను రబ్బరుపిచికారీతో లోపల అంతవ్యాపించులాగున పిచికారీ చేయుచుండవలెను. వట్టిపటికపొడి కొంచెము గోరువెచ్చని నీళ్ళలోవేసి పిచికారీచేసినను సరే.

మర్మస్థానమందు మంటయును దురదయును, స్త్రీలకు ఎప్పుడైనను కలుగుచుండును. ముఖ్యముగా గర్భిణులకు నెలలునిండు కాలములో కలుగుటకలదు. ఇందుకు మొదట ఆహారవిషయములో నియమము చేయవలెను. అనగా కాకచేయు పదార్థములు ఆవాలు మిరెపకాయలు మొదలగునవి వేసినపదార్థములను పుచ్చుకొనగూడదు. ఇంతకంటె ఆవశ్యకమయినపని మఱియొకటి చేయవలయును. ఏమనగా స్నానమునకు ఉపయోగమగు తొట్టెలో ఒకగుప్పెడు ఉప్పువేసి దానిపైని చన్నీళ్లు ౩-౪ అంగుళముల యెత్తువరకుపోసి అపిగోరువెచ్చనకాతగిన వేడినీళ్లు కూడపోసి దానిలో వస్త్రములేకుండ (కావలసినయెడల పైనినేదైన కప్పుకొని) కాళ్ళు క్రిందనుంచి ఆతొట్టెలో రెండుమూడు నిముషములు మాత్రము కూరుచుండి లేవవలయును. ఇందువలన చాలగుణముగా నుండును.

గర్భస్రావము.

ఏడుమాసములు దాటకపూర్వము పిండము జారిపోయినయెడల నది గర్భస్రావము. అనగా కడుపు దిగిపోవుట అని చెప్పబడును. ఏడు మాసములుదాటి తొమ్మిదిమాసములు నిండక పూర్వము కాన్పువచ్చినయెడల అది అకాలప్రసవమని చెప్పబడును. కొందరు స్త్రీలకు ఈగర్భస్రావదోషము వాలాయముగాకలుగుచు సంతానము నిలవకయుండు శరీరము మిగుల బలహీనమగుచును ఉండును. అయినను ఇది సాధారణముగ కలుగకుండ చేసికొనుటకు కొన్ని యుపాయములున్నవి. ఒకసారి కలిగినయెడల ఇకనిలుపుట కష్టముకావున నది తటస్థించక యుండునట్లు జాగ్రత పుచ్చుకొనవలెను. ఈవిషయమయి కొన్ని సంగతు లీదిగువనువ్రాయుచున్నాను. ఇట్టి అంశములు స్త్రీలకు తమంతట తమకు తెలియతగినవికావు. వారికి చెప్పతగిన వారెవ్వరును ఉండరు. వైద్యులను అడిగి తెలిసికొనుటకు లజ్జింతురు. గనుక నేనీక్రిందవ్రాసెడు విషయములను బాగుగాచదివి శ్రద్ధతోగ్రహించి సర్వదా జ్ఞాపకముంచుకొనవలెను. ఈగ్రంథమందు వ్రాసినసంగతులన్నియును ఇట్టివే. గనుక ఈగ్రంథమువంటి గ్రంథములయొక్క ముఖ్యతనుగూర్చి విశేషించి వ్రాయపనిలేదు. ఇట్టిజ్ఞానము స్త్రీలకు పరమావశ్యకము.—

గర్భస్రావమగుటకు కారణములు.—బహుస్వల్పకారణముచేతనే గర్భముజారి శిశువుమృతిబొంది పిండముపడిపోగలదు. ముఖ్యకారణములు కొన్ని వ్రాయుచున్నాను. చాలదూరమునడుచుట, మెరకపల్లములు గానుండుదారినిబండిమీదపోవుట, పొగబండి మీదవిశేషప్రయాణముచేయుట విశేషశరీరాయాసమును పొందుట, రాత్రులుచాల సేపుమేల్కొనుట, తరుచుగా సాంగత్యము చేయుట, ఏకారణముచేతనైనను పడుట, మనస్సునకు ఆకస్మికముగాకలుగు కోపము భయము మొదలగుభావములు, అలసట, అందనిది అందుకొనుట, అదిరిపడుట, మెట్లుయెక్కునప్పుడైనను దిగునప్పుడైనను అడుగుతప్పివేయుట, మెట్లమీదినుండి క్రిందికిపడుట, మిగులబరువైనవస్తువులనెత్తుట, గాఢమయి వికారము కలుగచేయు విరేచనౌషధము పుచ్చుకొనుట. అత్యంత మలబద్ధము, శరీరదుర్బలత్వము, నృత్యము, రాత్రులు చాలసేపుమేలుకొనుట, బట్టబిగించి కట్టుకొనుట, మనస్సునకుగాని శరీరమునకుగాని అపాయకరమయిన యెట్టిదైనను సరే గర్భస్రావమును కలిగించును. పొగబండిమీద చాలదూరము ప్రయాణము చేయుట గర్భిణులకు ఎప్పుడును కూడనిదని నిశ్చయముగా నమ్మవలెను. ఇదియును బళ్ళప్రయాణములును మనవారు తరుచుగా చేయుచుందురు. గనుక అట్టిప్రయా

ణము లేమి, పైని చెప్పబడిన కార్యాంతరము లేమి ప్రయత్నపూర్వకముగా మానవలెను.

గర్భస్రావచిహ్నాలు.—ఇక రెండుమూడుదినములకు గర్భస్రావము కలుగు ననగా శరీరమంతయు బలమంతయుపోయి నిస్సత్త్వముగానుండుటయును తొడలు గజ్జలు తుంట్లు గర్భముయొక్క క్రిందిభాగమును బలహీనమయి తోచకుండుటయును సంభవించును. ఈ చిహ్నాలు కనబడినవెంటనే తగిన పరిహారము ఏమియు చేయక ఊరకుండినయెడల ఒకటి రెండు దినములకు కొంచెము రక్తము స్రవించబోవునట్లు కనబడును. ఆవెంటనే రక్తముప్రవాహముగానే బయలువెడలును. ఆ వెలుపరించిన రక్తము గడ్డకట్టును అప్పుడు ఇక గర్భస్రావముకలుగునుగదా అని భయపడవలయును. ఏమియు బాధకనబడదు. ఇట్టిస్థితిలోనైనను స్రావముకలుగకుండ తగినచికిత్స చేయవచ్చును. కలిగినను స్త్రీయొక్క శరీరమునకు దౌర్బల్యము మాత్రము కలుగకుండ చేయవచ్చును. అందువలన మరలస్రావము కాకుండును. ఈ చికిత్సయును కార్యకారి కాకపోయినయెడల గర్భస్రావము కలుగుట నిశ్చయము. అప్పుడుసంభవించుబాధలు కొంచెమెచ్చుతగ్గు ప్రసవవేదనవలెనేయుండును. నొప్పులారంభమగును. మొదట నవి కొంచెముగాను అక్రమముగాను మెలినొప్పులుగానుండును. మరికొంచెముసేపటికే హెచ్చును, క్రమానుగుణముగాను క్రిందికి వ్యాపించునవిగానుండును. గర్భస్రావము కలుగునప్పుడు రెండుపనులు తటస్థించును ౧. పిండము నిర్జీవమయి గర్భముయొక్క సంబంధమును వదలుట. ౨. పిమ్మట పైకివెడలిపోవుట. గర్భసంబంధము వదలుటలో కొన్నికొన్ని రక్తనాళములు తెగిపోవుట సంభవించును గనుక కొంచెము రక్తము ముందుస్రవించును. తరువాత గర్భమునుండి పిండము వెడలుటకు ముకుళీభావమును పొందుటచే నొప్పికలుగును. గర్భస్రావమగుటకు పిండవిశ్లేషము బహిర్గమనము తప్పక కలుగును. గనుక రక్తస్రావమును నొప్పియును కలుగక మానవు ఒకొక్కప్పుడు ఈరక్తస్రావమును నొప్పియును అతిశీఘ్రముగా తగ్గును. ఆదెట్లన్ననగా పిండము గర్భమునుండి వెలువడివచ్చి తద్ద్వారమందుండును. పిమ్మట కొంచెముసేపటికి దానంతట అదే ఇవతలకు వచ్చును. గర్భస్రావము ఎప్పుడైనను కలుగవచ్చునుగాని తరుచుగా ఎనిమిదవ వారమునకు పండ్రెండవ వారమునకు మధ్యకాలములో కలుగును. నాలుగవమాసమునకు ముందుకలిగిన యెడల దానివలన అప్పటికపాయమేమియును కలుగదుగాని అందునుగూర్చి తగిన జాగ్రతపుచ్చుకొననియెడల శరీరమునకు స్థిరమయిన దౌర్బల్యాది హానులు కలుగ చేయును. నాలుగవమాసము గడచిన తరువాత సంభవించినయెడల రక్తస్రావ మెక్కువగును. వైద్యుని సహాయముచేత గుణమీయవచ్చును. గనుక వైద్యుని పిలి

పించకమానరాదు. ప్రసవవేదనవంటి నొప్పులు కలిగిన యెడలను రక్తస్రావ మెక్కువయి పెద్దపెద్దకండలు బయలువెడలినయెడలను స్తనములు చిన్నవయి మెత్తన అయినయెడలను అదివరకు వానిలోపలనుండు కొంచెమయిన స్రవ్యము చటుక్కున ఆరిపోయిన యెడలను కడుపుచల్లగాను బరువుగాను చిన్నదయి పోవుచును ఉన్నయెడలను శిశుచలనమయినవెనుక శిశువుయొక్క కదలిక కనబడక పోయినయెడలను కడుపులో బరువైన యొకపదార్థము గిరగిరతిరుగుచు స్త్రీ యేవైపునకుతిరిగిన అదియునుఆవైపునకే తిరిగినట్లున్నయెడలను లోపలినుండి యేమైన నసహ్యాకరమయినది స్రవించినయెడలను గర్భములోనున్న పిండము నిర్జీవమయి గర్భసంబంధమును వదలినట్లెంచి ఇకగర్భస్రావమగునని నిశ్చయించవచ్చును. అట్టి గర్భస్రావము ఒక్కొకప్పుడు అయిదారు దినములలోను ఒక్కొకప్పుడు పదునైదు దినములలోను మరికొన్ని సమయములలో మూడు వారములలోను కలుగును. అందుల చిహ్నాలు కనబడినవెంటనే వైద్యునికిమాత్రము వర్తమానముపంపి అగత్యమయిన చికిత్సలు చేయించవలెను.. ...ఈవిషయమయి జ్ఞాపకముంచుకొని నడుచుకొనవలసిన కొన్నివిధుల నిచ్చటవ్రాయుచున్నాను. ప్రసవసంబధమయిన చిహ్నా (అనగా తీగెబయలువెడలుట) యే మాత్రము కనబడినను వెంటనే పరుండవలెను. ఆపడుకొనుటలో మెత్తని పరుపుమీదగాక పీచు లేక గుఱ్ఱపు వెండ్రుకలతో తయారుచేయబడిన పరుపుమీద వెల్లకితలగాని ఒకప్రక్కనుగాని పరుండవలెను. సాంగత్యము ఎంతమాత్రమును కూడదు. పురుషుని సమీపమునకైనను పోకూడదు. పుచ్చుకొనుపదార్థములలో ఆరోరూటు సగ్గు ఈమొదలయిన తేలికపదార్థములను చలువచేయుచల్లనిపానము పచ్చిద్రాక్షపండ్లును పుచ్చుకొనవలెను. పరుండు గదిలోకి చల్లనిగాలివచ్చునట్లు చేసికొనవలెను. విరేచనౌషధములు పుచ్చుకొనగూడదు. రక్తస్రావము విశేషముగనున్నయెడల చన్నీళ్ళు మర్మస్థలమందు తరుచుగా చల్లవలెను. గర్భములోనుండి వెడలివచ్చు పదార్థములనన్నిటిని బహుజాగ్రతగానుంచి వైద్యునికి చూపించవలెను. గర్భస్రావమోకాదో తెలిసికొనుటకు ఆపదార్థములను బాగుగ పరిశీలించినయెడలగాని తెలియదుగనుక లోపలినుండి పైకివచ్చినదైనను సరే శ్రద్ధతో దాచియుంచవలెను. రక్తపుకండలు వచ్చినను ఆశ్చర్యపడకూడదు. వానిని వైద్యుడుచూచి పరిశీలించిన తరువాత నేదైనదియు నిశ్చయించవలెను. గర్భస్రావమైనవెనుక. ప్రసవమయినవెనుక నెమ్మదిగా పరుండియుండు విషయములోను పుచ్చుకొను ఆహార పదార్థముల విషయములోను ఎంత జాగ్రతగానుండవలెనో అంత జాగ్రతగాను ఉండవలెను. కొన్ని మాసముల వరకు

భర్తను మొదలయినవారిని వదిలివేసి ఒకరిద్దరు అనుకూలమయిన నౌకర్లను తీసికొని ఆరోగ్యమయిన యేదైనను పల్లెటూరికివెడలి యుండవలెను. శీఘ్రముగా లఘ్వాహారపదార్థములతో పథ్యముగా భోజనము చేయుచు కొంచెము వ్యాయామము చేయుచు రాత్రులు గుర్రపు వెంట్రుకల పరుపుమీద శీఘ్రముగా పరుండి నిద్రించుచుండవలెను. ప్రాతఃకాలమందు చన్నీళ్ళతో స్నానముచేసి వెంటనే పొడిబట్టతో బాగుగా తుడుచుకొనుచుండవలెను. శీతకాలమయినయెడల గోరువెచ్చనినీళ్ళతో స్నానము చేయవచ్చును. ఔత్థానాలో స్నానము చేయుట ఉత్తమము. అదివరకు గర్భిణిగానున్నపుడు ఔత్థానా స్నానము పనికిరాదు. గర్భిణిగానున్నతోడనే ప్రతిదినమును చాలసేపు పరుండియే యుండవలెను. మనస్సు నెమ్మదిగా నుంచుకొనవలెను. రాత్రులు శీఘ్రముగా పరుండవలెను. విరేచనౌషధము పుచ్చుకొనగూడదు. విశేషమలబద్ధముగానుండి అగత్యమయినచో కొంచెము చిట్టాముదము పుచ్చుకొనవచ్చును. కొంచెముదూరము నడిచివచ్చుచుండవలెను. పొగబండిమీద విశేషదూరము ప్రయాణము చేయకూడదు. సముద్రముమీద పొగయోడలోను పోగూడదు. తరుచుగా గర్భస్రావబాధకలుగు స్త్రీలకు ఆకాలము సమీపించు సమయము తెలియును గనుక పైనుదాహరించిన అంశములు బాగుగ జ్ఞాపకముంచుకొని అట్లు చేయుచు, వైద్యునికిగూడ వర్తమానము పంపి చికిత్స చేయించుకొనవలెను.—

అబద్ధపు నెప్పులు.

గర్భిణులకు ముఖ్యముగా ప్రథమ గర్భవతులకు ఒకొక్కప్పుడు అబద్ధపు నొప్పులు వచ్చును. ఇవి తరుచుగా రాత్రులు జీర్ణకోశము క్రమముగానుండక పోవుట వలన గలుగును. ఇవి కడుపు, వీపు, గజ్జలకు వెనుకభాగములోను పుట్టి క్రమముగా తుంట్లు తొడలకు వ్యాపించును. ఒకప్పు డొకచోట మరొకప్పుడు మరొకచోట కనబడు చుండును. ఒకప్పుడు వచ్చిపోయి మరల వెంటనే వచ్చుటయు, మరొక్కప్పుడు మరల చాలసేపటివరకు రాకుండ పోవుటయు, ఒకప్పుడు కొద్దిగాను మరొకప్పుడు విశేషముగాను, ఉండును. ఈ నొప్పులు నిజమయిన ప్రసవవేదనలో కలుగు నొప్పులు అనగా క్రిందికి పొడుచుచున్నట్లుండు నొప్పులవంటివిగా నుండవు. ఇవి ప్రథమ గర్భవతులకే తరుచు కలుగును. ఇక రెండుమూడు వారములలో ప్రసవింతురనగా మరింత హెచ్చుగా కలుగును. రాత్రిభాగమందే వచ్చును గనుక బాగుగా నిదానించవలెనుగాని నిజమయిననొప్పులని తొందరపడకూడదు. కొందరు స్త్రీలు రెండుమూడు వారములవరకు ప్రసవ

వేదన పడిరని చెప్పుదురు. అది సరికాదు. ఒకవేళ అటువంటివిషయములలో మొదట అబద్ధపునొప్పులు కలిగియుండి అవ్యవధిగా పిమ్మట నిజమయిన నొప్పులు వచ్చియుండును. నిజమయిన ప్రసవవేదన అయినదియు కానిదియు తెలిసికొనుటకు ఈక్రింది యంశములను పరిశీలింపవలెను. ౧. మాసములుపూర్తిగా నిండిన వెనుకను అనగా గర్భిణికాలపరిమితి సంపూర్ణమయిన పిమ్మటగాని నిజమయిన నొప్పులు కలుగవు. అబద్ధపునొప్పులు అందుకు మూడు నాలుగు వారములకు ముందుగానే కలుగును. ౨. నిజమయిన ఆవేదన అయినయెడల తీగెతో నారంభమగును. అబద్ధపునొప్పులకది కనబడదు ౩. అబద్ధపునొప్పులయిన యెడల క్రమమును అనుసరించి యుండవు. మొదట గజ్జలలోను తరువాత పిరుదులయందును పిమ్మట కడుపుయొక్క మరియొక భాగమునందును ఈరీతిగా కలుగును. నిజమైన నొప్పులయినయెడల మొట్టమొదట వీపులో కనబడును. ౪. అబద్ధపునొప్పులు మూర్ఛవలె హఠాత్సంభవములుగానుండును. నిజమయిన నొప్పులు క్రమాభివృద్ధిగా తెగుచున్నట్లుండును. ౫. అబద్ధపునొప్పులు ఒక్కొకసారి పాతికగంటమాత్రమె వ్యవధిగావచ్చును. మఱియొకసారి గంట రెండుగంటలపర్యంతము తాళివచ్చును. ఒకసారి నొప్పి బహుసూక్ష్మముగాను మరొక్కపుడు కొద్దిపాటిదిగాను ఉండును. నిజమయిన నొప్పులు సమకాలవ్యవధిగలిగియును క్రమముగాహెచ్చుచును ఉండును. అన్నిటికంటెను ముఖ్యమయిన గురుతు నిజమయిన నొప్పులయినయెడల తీగె వచ్చును. కానియెడలరాదు. నిజమయిన నొప్పులారంభమయినప్పుడెల్ల తీగె వచ్చుట కానమని కొందరందురుగాని అది సకృత్ప్రత్యక్షముగాని సర్వత్రకాదు.— అబద్ధపునొప్పులకు చికిత్స ఆవశ్యకమయినచో కొంచెము చిట్టాముదము పుచ్చుకొనిన చాలును. అందువలన శాంతించక పోయినయెడల లఘ్వాహారము పుచ్చుకొనుచు రాత్రులు నూనెలో హారతికర్పూరమువేసి పరుండునప్పుడు కడుపునకు రాసికొనుచుండవలెను. ఉప్పువెచ్చచేసి పరుండు సమయములో కొంచెము కడుపుకాచుకొనినను గుణమిచ్చును. ఇట్టి అబద్ధపునొప్పులు శీఘ్రకాలములో నివారించనియెడల వైద్యునిపిలిచి యేదైనను ఔషధము పుచ్చుకొనవలెను.

మాసపూర్తి—పరిమాణము.

గర్భిణిగానుండు కాలము సర్వసాధారణముగా రెండువందల యెనుబది దినములని కనిపెట్టబడినది. అనగా నలువది వారములు=పదిచాంద్రమాసములు=

తొమ్మిదిసారమాసములు. సర్వసాధారణముగా అని అనుట యేమనవలన ననగా ఈప్రమాణమునకు అప్పుడప్పుడు కొంచెము హెచ్చుతగ్గులు కలుగుచుండును. ఒకడాక్టరుగారు ఐయిదువందల గర్భిణులయొక్క మాసపూర్తిని పరిశీలించగా గర్భోత్పత్తిఅయినతరువాత ౩౬ వ వారమందు ౨౩ రును ౩౭ వ వారమందు ౪౭ గురును ౩౮ వ వారమందు ౭౧ రును ౪౦ వ వారమందు ౧౩౧ రును ౪౧ వ వారమందు ౧౧౨ రును ౪౨ వ వారమందు ౬౩ రును ౪౩ వారమందు ౨౭ గురును ౪౪ వ వారమందు ౭ గురును ౪౫ వారమందారుగురును ప్రసవించునట్లు కనబడినది. ఇందును బట్టిచూడగా ౫౦౦ లమందిలోను కొంచెము తక్కువగా సగముమంది ౪౦-౪౧ వారములలో ప్రసవించినట్లు కనబడుచున్నది. కాబట్టి ౨౮౦ దినములు సర్వసామాన్య పక్షముగా గణన చేసికొనవచ్చును. నెలలు లెక్కపెట్టుటలో కడపటిబహిష్ఠదినములకు వెనుకననగా తరువాత ౨౩ దినములలోనైన సాంగత్యదినము మొదలు చేసికొని లెక్కపెట్టవలెను. ఎందువలననగా బహిష్ఠయినపిమ్మట శీఘ్రకాలములోనగుకలియిక వలనగర్భోత్పత్తి తరుచుగా నగుచుండును. ఈకారణమునుబట్టి యేఒకప్రభువునకు చిరకాలమువరకును సంతానము కలుగనప్పుడు ఒకవైద్యునియాలోచన ననుసరించి భార్యబహిష్ఠయి స్నానముచేసినవెంటనే కలిసికొనగా సంతానము కలిగెను.

గర్భోత్పత్తిఅయినపిమ్మట ప్రసవదినము కొంచెమెచ్చుతగ్గుగా తెలియుట మిక్కిలి యావశ్యకము గనుక ప్రతిసారియు బహిష్ఠస్నానదినము వ్రాసికొనుచున్న యెడల ఆదినము మొదలుకొని ౨౮౩ వ దినమున ప్రసవసమయము తటస్థించునని యెంచుకొనవచ్చును ఈప్రకారముగా చూచుకొనిన లెక్కదినములకు లోగానే ప్రసవమయినయెడల స్త్రీసంతానమును పైగా అయినయెడల పురుషసంతానమును కలుగునని నిశ్చయించవచ్చును. ఇదివరకు కనిపెట్టుకొనియున్నమట్టుకు అతిస్వల్ప కాలములో ప్రసవమయినచో ౨౮ వారములకును విశేషవ్యవధి అయినయెడల ౪౫ వారములకును అగుట సకృత్పక్షముగానున్నది. ౨౬ వారములకే కనుట ౧-౨ విషయములలో వింటిమిగాని అట్టిశిశువులు జీవించలేవు. కొందరు స్త్రీలు ప్రసవించినవెనుక మరల కొద్దికాలముకే గర్భిణులగుదురు. అట్టివిషయములో నెలతప్పుట యను సులభసాధనము ఉండదుగనుక గర్భోత్పత్తికాలమును దానినిబట్టి మాస పూర్తిని కనుగొనుట బహుకష్టముగానుండును. కాబట్టి ఈరీతిగా గర్భమయి నప్పుడు శిశుచలనకాలమునుబట్టి మాసనిర్ణయను చేసికొనవచ్చును. ఆకాలమునకు గర్భిణిదినములు ఇంచుమించుగా సగముఅగును. శిశుచలనదినమునకు సరిగా నూట యిరువదినాలుగు దినములగుట సర్వసామాన్యముగ కనిపెట్టబడినది. గనుక ఆదిన

మును బాగుగా గుర్తెరిగిన యెడల అది మొదలుకొని నూటయేబదిఆరు దినములకు ప్రసవసమయము తటస్థమగును....... గర్భవతులయిన పిమ్మట నెలదినములకు అనగా బహిష్ఠగు దినములలోనే బహిష్ఠయినప్పుడు కలిగినవలెనే రక్తము, తీగెయు స్రవించును. దీనినిజూచి మామూలుప్రకారముగానయిన రజోవిమోచనమే అను కొని అటుపిమ్మటనేగర్భమైనట్లెంచి మాసనిర్ణయములో ఒకనెల తక్కువచూచు కొందురు. అట్టిస్రావము మామూలుగానగు రజస్సగునా కాదాయని నిరూపించుటలో మూడులక్షణములు కనిపెట్టవలెను. ఏమనగా పైనిచెప్పబడిన స్రావము మామూలు రజస్సుకంటె కొద్దిగాను గడ్డకట్టుచును కొన్నిగంటలవరకు మాత్రమే యుండునది గానుఉండును. ఇది తెలిసికొని బహిష్ఠగుటకాదని గ్రహించి మాసనిర్ణయము చేసి కొనవలెను. ఈగర్భోత్పత్తికాగానే అనగా అందుకు కారణమైన బిందుపతనము కాగానే గర్భము అనగా శిశువృద్ధికొరకు యేర్పడినకోశము గట్టిగా మూసికొని పోవును. గనుక పూర్వోక్తస్రావము గర్భమునుండి కానేరదు. గర్భమునకు ద్వార ము యొక్క పైభాగమునుండియు ఆసమీపమునుండిమాత్రమే అది వెలువడును.

మగశిశువో ఆడుశిశువో తెలిసికొను విషయము.

ఈఅంశములో నిశ్చయించి చెప్పుటకు వీలులేదుగాని సాధారణముగా బహిష్ఠఅయిన పిమ్మట మొదటి పదునేను దినములలో గర్భోత్పత్తిఅయినయెడల ఆడుశిశువును రెండవ పదునేనుదినములలో నయినయెడల మగశిశువును కలుగును. ఇందునుబట్టియే మనవారు మగశిశువును ఎక్కువకాలము మోయుదురని అనుకొను చుందురు. నెల తప్పినముందు నెల మొదటినుండియును లెక్కచూచుకొను వాడు కనుబట్టి ఆనెలలో చివరదినములలో గర్భోత్పత్తి అయినప్పుడు ప్రసవదినములు ఆలస్యముగా వచ్చినట్లు కనబడునుగాని అది యెక్కువకాలము మోయుటకాదు. ఈవిషయమందు అనగా మగశిశువో ఆడుశిశువో నిశ్చయముగాచెప్పగలమను వారిమాటలు వట్టిబూటకములుగాని శాస్త్రీయ సారమయినవి కావు. గర్భము యొక్క ఔన్నత్యమునుబట్టియు స్థితినిబట్టియు కుడి యెడమపార్శ్వముల హెచ్చు తగ్గునుబట్టియు ముఖచిహ్నములను బట్టియు ఆరోగ్యస్థితినిబట్టియు చెప్పవచ్చుననుట వట్టిభేషజముగాని నిష్పక్షపాతముకాదు. భగవన్నియమమేమో తెలియదుగాని ఆయా దేశముల జనాభాలెక్కలనుబట్టి చూడగా నూటికిఅయిదుగురుచొప్పున ఆడువాండ్ర కంటె మగవాండ్రెక్కువ జన్మించుచున్నట్లుమాత్రము కనబడుచున్నది. ఈస్వల్పపు హెచ్చుతగ్గుతప్ప స్త్రీపురుషజననముల సంఖ్యసమముగానేయున్నది. [సశేషము.]

పసుంది- కామారావు.